

UNITÁRIUS ÉLET

XXXIII. ÉVFOLYAM 5. SZÁM

SZEPTEMBER—OKTÓBER

ZSINATI ÜZENET

„A léleknek gyümölcse... békesség”
Gal. 5, 22.

A Magyarországi Unitárius Egyház 1979-ben emlékezik meg első püspöke, Dávid Ferenc mártírhalálának négyszáz éves évfordulójáról. Ebből az alkalomból egybehívtuk Zsinatunkat, hogy kegyeletes emlékezéssel áldozzunk ennek a számunkra jelentős történelmi eseménynek.

A Magyar Tudományos Akadémia ez év májusában Siklóson tartott szimpoziumján emlékezett meg Dávid Ferencről, minden idők egyik legnagyobb humanistájáról. A mi Zsinatunknak szent kötelessége megemlékezni Dávid Ferencről, minden idők egyik legnagyobb teológusáról.

Zsinatunk megállapítja, hogy Dávid Ferenc életműve nélkül mind a magyar irodalom, mind az egyetemes keresztény teológia csonka volna; a magyar művelődéstörténet pedig munkássága hiányában egy árnyalattal szegényebb, szürkébb, színtelenebb.

Ebből az ünnepi alkalomból idézzük emlékezetünkbe Dávid Ferenc életművének örökkévaló ígét, melyeket 1568-ban a tordai országgyűlésen fogalmazott meg a következőkben:

„Urunk Ofelsége, miképpen ennek előtte való gyűlésiben országával kötöttséggel az religio dolgáról végezött, azonképpen mostan és ez jelen való gyűlésben azt erősíti, tudniillik hogy minden helyökön a prédikátorok az evangéliumot prédikálják, hirdessék, kiki az ő értelmük szerint. És ha az község venni akarja, jó, ha nem, pedig senki kényszerítéssel ne kényszerítse, az ő lelke azon meg nem nyugodván. De olyan prédikátort tarthasson, az kinek tanítása ő neki tetszik. Ezért pedig senki a superindendensek közül, se egyebek az prédikátorokat meg ne bánthassa, ne szidalmaztassék a religióért senki senkitől, az elébbi constitutiók szerént. És nem engedtetik meg senkinek, hogy valakit fogsággal, avagy helyéből való elmozdítással fenyögessen a tanításért, mert az hit Isten ajándéka, mely hallásból léssen, mely hallás Isten ígéje által vagyon.”

Zsinatunk örömmel és Isten iránti hálával állapítja meg, hogy mostani ünnepségünkön minden résztvevőnek szívét, lelkét és gondolatvilágát az a tolerancia hatja át, amelyet a fenti törvény kifejezésre juttat. Történelmi felelősségünk tudatában, de a jövő nemzedékek okulására is, le kell szögeznünk, hogy egy súlyos gondokkal és megoldásra váró feladatokkal telt világban, mi egész magyar népünkkel együtt, testvéri szeretetben és békében, hazafias feladataink iránt érzett felelősséggel éljük életünket, azoknak a testvéri népeknek a táborában, akik a szociális igazságnak, a tiszta humanitásból fakadó emberségnek, a

békének és a szabadságnak szellemében harcolnak egy alapvetően új és jobb emberi világnak itt e földön való megteremtéséért.

Örömünket fokozza az a tény, hogy Zsinatunkon jelen vannak hazánk kormányának képviselői, továbbá a hazánk területén élő és működő valamennyi egyház s végül, de nem utolsósorban, külföldi hitroknaink keletről és nyugatról, élükön nemzetközi szervezetünk szeretett elnöknőjével, Mrs. Carolyn Howlettal.

Nemrégiben ünnepeltük 30 éves évfordulóját annak, hogy a magyar állam és az egyházak külön-külön egyezményt kötöttek. Ennek az egyezménynek az értelmében az anyagi támogatást húsz év leteltével az államnak jogában lett volna teljesen beszüntetni. Kérelmünkre kormányzatunk évről évre továbbra is folyósítja azokat az anyagi eszközöket, amelyek nagymértékben megkönnyítik lelkészeink és egyházi életünk munkáját.

Ünnepi Zsinatunkon, amidőn jelképesen meggyújtjuk a békének, a toleranciának, a szabadságnak lángját, testvéri szívvel vagyunk együtt magyarok, angolok, amerikaiak, csehszlovákok, franciák, hollandok, japánok, svájciak és Világszövetségünk képviselői által számos más nép és nemzet gyermekei.

Mások történelmi hagyományaink, eltérő egymástól a nyelvünk, és mégis ma itt együtt ünneplünk, mert valamennyiünket összeköt a hit és az imádság.

Dávid Ferenc századában, a XVI. században, mi, unitáriusok a felvilágosultságnak, a humanizmusnak voltunk zászlóvivői, némelykor mártíromsággal glóriázott hősei.

Utunkat fényesen ragyogta be a reformátorok szelleme: Szervét Mihály, Castellio, Paleologus, Gentile, Dávid Ferenc, Alvinczi György és még sokan mások.

Mártírjaink, elsősorban Dávid Ferenc, életáldozata ma minket arra kötelez, hogy legyünk az értelem világosságával élni tudók, a hitnek és az erkölcsi törvénynek engedelmeskedők, akik ma is mindenütt ott vagyunk, ahol az emberért és ennek a világnak mint Isten országának részéért munkálkodni kell. Kövesd az igazságot, a hitet, a szeretetet, a békességet... II. Tim. 2,22.

Zsinatunk Isten iránti hálával és szeretettel küldi köszöntését a testvéri egyházaknak, minden ember-testvérünknek és minden olyan intézménynek, közösségnek, amely velünk együtt küzd az emberhez méltó békés, igazságos világ megteremtéséért!

A MAGYARORSZÁGI UNITÁRIUS EGYHÁZ
KÉPVISELŐ TANÁCSA

Zürichi üdvözlét

A Magyarországi Unitárius Egyház jubileumi zsinatához

Főtisztelendő Püspök Úr,
Igen tisztelt Elnök Úr,
Tisztelt Zsinati Tagok, kedves hitbéli barátok a Magyarországi Unitárius Egyházban!

Önök jubileumi zsinatunkon, 1979. augusztus 9-én 400 évvel azelőtt elhunyt püspökökre és reformátorokra, Dávid Ferencre emlékeznek, s egyben az általa alapított Magyarországi Unitárius Egyház fennállásának 400 éves jubileumát is megünnepeljük. Azt, hogy nekünk tudomásunk van az Önök ideai ünnepéről, az Önök igen tisztelt püspöke dr. Ferencz József, és Elnöke, Bartók Béla, elnökségünkkel és Zürich városa központi presbitériumával mint a Zürichi Evangéliumi Református Gyülekezetek Testülete vezetőségével ápolta baráti kapcsolatainak köszönhetjük. Ökumenikus szeretettel küldjük most szívből jövő testvéri köszöntésünket és jókívánságainkat az Önök ünnepi zsinatának és a Magyarországi Unitárius Egyháznak a 400 éves jubileumi ünnepségére.

A 16. század egyházi reformmozgalmait Erdélyben és Magyarországon egyaránt nagymértékben befolyásolta Zwingli Ulrik zürichi reformációja, Bullinger Henrik Második Helvét Hitvallása pedig, Kálvin Jánossal együtt, sokban hozzájárult irányuk megszabásához. Az Önök tiszteletreméltó Dávid Ferencének reformatori fejlődésében szintén döntő szerepe volt Bullinger és a Második Helvét Hitvallás befolyásának, amikor elszakadt a lutheri tanoktól és református püspök lett, míg végül is megalapította az Unitárius Egyházat.

Mint ahogy Dávid Ferenc 1579-ben, mint tisztségét vesztett unitárius püspök, fogsága és mártíromsága idején Déva várában állhatatos maradt, úgy tartott ki hite mellett az Unitárius Egyház is, 400 éves történeté-

nek minden vihára és szenvedése közt. Az elismerésért folytatott korai küzdelmek óta, midőn a tordai országgyűlés 1568-ban kimondta a teljes vallásszabadságot Erdély szászokéire vonatkozóan, s amióta „recepta religio”-ként a római katolikus, a lutheri és a helvét irányú református vallás mellett az unitárius hitbéli irányzatot is az országgyűlés védelme alá helyezték, mint a „négy bevett vallás” egyikét, az unitáriusság magyarországi és erdélyi négyszáz éves egyháztörténete folyamán mindig rendületlenül és bátran kiállt a vallásszabadságért. Reformatori örökségükhöz, s ahhoz a humanista hit- és egyházpolitikához, amely iránt az unitáriusok annak idején János Zsigmond erdélyi fejedelem védelme alatt elkötelezték magukat, hűek maradtak: a vallási türelmet és a vallásszabadságot írták zászlójukra mindjárt kezdetben egykor, s ezt a zászlót állhatatosan hordozták minden időben.

Történelmük 400 esztendején át tanúsított bátor állhatatosságuk és a Magyarországi Unitárius Egyház szellemi-lelki gyökereihez való szilárd ragaszkodásuk ismeretében küldjük ma mi, zürichi protestánsok, jókívánságainkat ünneplő jubileumi zsinatuknak. Ünnepi köszöntésünkhöz és legjobb kívánságainkhoz szeretnénk még hozzáfűzni szívből jövő könyörgésünket Isten áldásáért egyházuk életére és jövőjére.

Ökumenikus, hitbéli barátsággal, a szeretet közösségében a Zürich városi Evangéliumi Református Egyház Gyülekezetének Testülete és Zürich városa központi presbitériumának vezetősége nevében:

az elnök:

G. Burkhard

a titkár:

M. Tschudi

az alelnök:

Dr. A. Ernst

a gondnok:

H. Seiler

Hitviták tüzeiben

Barlay Ö. Szabolcs irodalomtörténész Bitskey István nemrégiben megjelent könyvének címét választotta írása címéül, amikor az „Új Ember” június 10-i számában beszámol a Magyar Tudományos Akadémia Siklóson tartott nemzetközi üléséről.

„A tudományos szinpozicion nem véletlenül ekkor és ok nélkül Baranyát választotta ki összejövetelének időpontjául és színhelyéül. Ugyanis 400 évvel ezelőtt ítélték el az unitárius mozgalom európai hírű erdélyi vezéralakját, Dávid Ferencet, aki súlyos betegsége miatt hamarosan meg is halt börtönében. Halálának évfordulóját kívánták ezzel megünnepelni a hazai és külföldi akadémiák, egyetemek, meghíván a magyar, az erdélyi és más országok unitárius főpapjait, illetve teológiai és történész szakembereit. Baranya megye és Siklós város vezetői gondoskodtak arról, hogy hazánk egyik legszebben restaurált várában nyújtsanak otthont az ülésnek résztvevőinek. Az angol, német, francia és olasz nyelvű előadások és az azokat követő tudományos viták is a vár nagytermében zajlottak le.”

„... az igazságkeresésnek arról a tárgyilagos magatartásáról azonban mindenképp szeretnék beszámolni, mely számomra hazai viszonylatban

igen elgondolkodtató és élményt nyújtó volt.

„Mivel Erdélyen kívül az unitárius mozgalom egyik bázisa Tolna-Baranya, különösen Pécs-Siklós-Nagyharsány volt, ezért a Magyarországi Unitárius Egyház is mindvégig képviseltette magát Ferencz József püspök és Bartók Béla főgondnok személyében. Az ülésnap minden résztvevőjét az első este a püspök úr látta vendégül a vár múzeumának termeiben. Öt nyelven köszöntötte az Amerika és Európa minden tájáról hazánkba érkező tudósokat a tisztelet és szeretet, a humánus és a tolerancia olyan hangján, mely a különböző szempontok, az egymást szükségképpen keresztező témák képviselőit még jobban ösztönözte az egyedüli járható módszerre: tisztelni a másik véleményét, elfogadni a felkutatott és a tudományos kritika mérlegére tett dokumentumok igazságait, bárki, bármilyen felekezet történetére vonatkozóan mondja is el azokat.”

„A mártírok, tartozzanak bármelyik valláshoz, arra kötelezik korunk emberét, hogy tisztelettel adózzunk emléküknél, nemcsak a megemlékezés, hanem életrajzuk, koruk, körülményeinek, tanításaik adatainak feltárása, a róluk esetleg elferdített módon készült portré kiigazítása révén. Ez történt Siklóson... Párbeszéd — akadémiai szinten.”

Barlay Ö. Szabolcs

A Magyar ENSZ-társaság ülése

1979 tavaszán a Magyar ENSZ-társaság tisztújító közgyűlést tartott, melynek során elnökké dr. Simai Mihály, főtítkárrá dr. Haraszi György professzorokat választották meg. E gyűlésen az intéző bizottság tagjai közé választották dr. Ferencz József püspökünket is.

A „Le Protestant” megemlékezése

Svájci szabadelvű testvéreink képviselőjében W. Hirzel, a Schweizerischer Verein für Freies Christentum elnöke meglehetősen meleg hangú levélben küldte el üdvözlését. Ugyanilyen szellemben írt a szervezet alelnöke, Peter Niederstein taminsi lelkész is. A graubündeni kanton köszöntését személyesen hozta volna el Hans Domenig davosi lelkész, akit a zsinaton való megjelenésben a leányát ért autóbaleset akadályozott meg.

A svájci szabadelvűek havi szemléjében, a Le Protestant júliusi számában François David et le problème de la tolérance religieuse címmel Janie Ertel fordításában közölték dr. Erdő Jánosnak, az 1978. évi oxfordi IARF kongresszuson mondott előadását. A cikket dr. László Gyula professzor Dávid Ferenc rajza gazdagította.

A nép szolgálata

Kádár János, az MSZMP Központi Bizottságának első titkára cikket írt az angol nyelven megjelenő NEW HUNGARIAN QUARTERLY részére. A hosszú és hazánk életét részletesen elemző tanulmány egyik fejezete a címül választott cím. Ebben a fejezetben foglalkozik Kádár János a magyarországi egyházi helyzettel. Ebből idézzük a következő megállapításokat:

„A Magyar Népköztársaságban az alkotmány s az állami szervek gyakorlati tevékenysége mindenki számára biztosítja a szabad vallásgyakorlás jogát. Min-

dig fontos kérdésnek tekintettük, hogy szocialista hazánk, becsületes, országunk építésében derekas munkát végző vallásos állampolgárait ne állítsa feloldhatatlan lelkiismereti problémák elé az állam és az egyház konfrontációja. Hosszú ideig tartó, türelmes munkával, az állam és az egyházak viszonyának rendezésével elértük, hogy a vallásos állampolgár egyidejűleg lehet a társadalmi haladás, a szocializmus elkötelezettje és egyházának is híve. Mindez a gyakorlatban úgy valósul meg, hogy államunk tiszteletben tartja az emberek vallásos érzését, lelkiismereti szabadságát, az egyházak autonómiáját. Ugyanakkor az egyházak tiszteletben tartják az alkotmányt, a törvényeket, a hívők teljesítik állampolgári kötelességüket.”

A kor, amelyben élünk

Aczél György tanulmánykötete

Aczél György, a Minisztertanács elnökhelyettese, elsősorban kultúrpolitikus. Az egyházak is a mindennapi élet művelődési zónájához tartoznak, így különös érdeklődésünkre tart számot egy olyan tanulmánykötet, melyet a kulturális élet egyik legfőbb vigyázója írt.

Ha egy szóval kellene jellemezni a kötetet — talán a legtalálhatóbb az lenne, hogy: őszinte.

A vigyázók az elmúlt évezredekben mindig magaslatocon örködték, hogy minél nagyobb területet lássanak. Aczél György látóhatára is szinte káprázta-tóan széles. És amit meglát, azt minden oldalról megvilágítja, hogy más is láthassa, érthesse.

Minket — a dolog természetéből adódóan — elsősorban azok a kérdések érdekeltek a legjobban, amelyeket az állam és az egyház viszonyáról, vagy írjuk le bátran: kapcsolatáról ír.

Ha helyünk volna rá, legszívesebben teljes egészében leköznélünk az „Eszméink érvényesítése” c. tanulmányt, mely minket, vallásos embereket, a legközelebről érdekel. Így elégedjünk meg egyetlen mondatnyi idézettel: „Nekünk politikai szövetségeseink minden magyar állampolgár, aki együtt munkálkodik velünk hazánk építésén, népünk jólétén — bármilyen világnézetet vall is”. És ide kívánczok egy másik idézet is „a vallásos ember a Magyar Népköztársaság egyenjogú állampolgára, akit megillet a szabad vallásgyakorlat joga is”.

Emberi méltóságunk elismerése hasonló érzést vált ki belőlünk, s egymás mellé állít a tisztesség, az egymás megbecsülése és a kötelesség mezején.

Végül csak annyit, hogy nekünk unitáriusoknak különösen rokonszenves az a kijelentés, hogy a vitatkozás jogát mindig tiszteletben tartja a szerző.

A SALT—2 megállapodás

A világsajtó keretében hazánk lapjai is bő részletességgel szölk a Bécsben a Szovjetunió és az Amerikai Egyesült Államok elnökei által aláírt Salt-2 megállapodásról. E megállapodásokról a hazai és a külföldi egyházi sajtóban is sok méltatást olvashattunk. A KBK a Salt-2 aláírása alkalmával ünnepi nyilatkozatban adott hangot mindnyájunk nevében a keresztény béketörekvésekről.

A KBK állásfoglalását dr. Tóth Károly püspök, a KBK elnöke és Lubomir Mirejovskij főtitkár június 18-án adták át Prágában a Szovjetunió és az Egyesült Államok nagyköveteinek.

A nyilatkozat reménységgel és hálával köszönti az egyezményt és azt a béketörekvések sorában rendkívül jelentős haladásnak minősíti, azt a helsinki egyezményben meghirdetett együttműködési és enyhülési politika folytatásának tartja.

„A hosszú és bonyolult tárgyalások során nagy fáradtságok árán megvalósult SALT-2 egyezmény — mondja a nyilatkozat — az egyszerű emberek millióiban az

utóbbi évek során erősen megnövekedett leszerelési váagnak is az eredménye. Ezek az emberek felismerték, hogy a modern leszerelési diplomácia döntéseinek közvetlen kihatása van az ő életkörülményeikre. Az egyházak és a keresztyének imádságai a leszerelésért hozzájárultak ahhoz, hogy számos — többségben keresztény — erősen fegyverkező országban a közvéleménynek a leszerelés iránti követelését érvényre juttassák... A KBK a bizalom légkörének erősítését, a társadalmi békeerők, a kormány szintű ENSZ-szervezetek, különösképpen az egyházak és a keresztyének elsőrendűen fontos feladatának tekinti. Az evangélium békeparancsa és békeigéreteinek szem előtt tartása már magában véve is jelentős erő a bizalom kifejlesztésében a világ keresztyénsége előtt. Kérjük a keresztyén egyházak híveit és vezetőit: foglalják a SALT-2 egyezményt imádságaikba és könyörögjenek a szerződés mielőbbi törvénybe iktatásáért, s hogy így megkezdődjenek a kardok ekevassá kovácsolása, Isten dicsőségére és az emberiség javára”.

Alkotmányunk 30 éves

Nemzeti életünkben nagy évfordulókról szoktunk megemlékezni. Most mégis megállunk a harmincadik esztendőnél. Harminc évvel ezelőtt iktatta országunk törvényei közé alkotmányunkat az országgyűlés, 1949. augusztus huszadikán.

Az ország vallásos lakosságának nagy többségét alkotó katolikus hívők e napon Szent István királyról is megemlékeznek. A néphagyomány e napot a kenyér ünnepeként tiszteli.

Jogainkat, de kötelességeinket magában foglalja az Alkotmány, mely biztosítja az állampolgároknak lelkiismereti szabadságát és a vallás szabad gyakorlásának a jogát. Kötelességünk, mint hívő embereknek e szakasz szellemében megbecsülni mindazt, amit a nem vallásosan gondolkodó emberek a szocializmus építéséért tettek és tesznek. Mi is ebben a szellemben, a megértés és egymás mellett élés eszméjében meggazdagodva, végezzük mindennapi munkánkat. Élünk az alkotmányban biztosított jogainkkal, de végezzük az alkotmányban reánk rótt kötelességeket is hazánk és népünk szebb jövője építéséért.

Ünnepi zsinat Budapesten

A DAVID FERENC EMLÉKEV jegyében 1979. augusztus 9.-én du. 5 órakor tartottuk zsinati ülésünket V. Nagy Ignác u-i templomunkban, melyet ez alkalomra államunk, főhatóságunk és híveink segítőkész támogatásából sikerült felújítani.

Zsinatunk választott tagjain kívül sokan voltak jelen vidéki és budapesti testvéreink közül is, akik mellett szép számban, mintegy 60-an képviselték az IARF szervezetében működő külföldi tagedyházakat a küldöttek, Dr. Carolyn Howlett elnökasszony vezetésével.

Az Állami Egyházügyi Hivatal részéről Straub István elnökhelyettes, Madai András főosztályvezető és dr. Lippényi Ferenc osztályvezető voltak jelen és gazdagították érdeklődésükkel ünnepszentelésünket.

A hazai Ökuménikus Tanács küldöttségét Dr. Káldy Zoltán evangélikus püspök-elnök vezette, s vele együtt voltak jelen, — mint az Ökuménikus Tanács szervezetében működő egyházak képviselői Kovách Attila veszprémi református püspök, dr. Berki Feriz az Orthodox Egyház püspökhelyettese, Hecker Frigyes a Metodista Egyház szuperintendense, aki a Szabadegyházak Tanácsát is képviselte. A Római Katolikus Egyház képviselőjében dr. Várkonyi Imre prépost, kanonok, a püspökkari konferencia külügyi titkára, az Actio Catholica országos igazgatója volt jelen, míg az Izraelita Egyházat Héber Imre elnök, dr. Seifert Gézané főtitkár és dr. Salgó László főrabbi képviselték.

A Zsinat a gyülekezet énekével majd Huszti János közügyigazgató imájával vette kezdetét. Bartók Béla főgondnok megnyitó beszédében örömet és szeretetet juttatta kifejezésre, hogy államunk magas szintű képviselőit, a hazai és külföldi testvér egyházak vezetőit és képviselőit, valamint híveinket vidékről és a fővárosból itt együtt köszönheti és üdvözölheti az ünnepi alkalmából.

Dr. Ferencz József püspök emlékbeszédét Haulis Ildikó művészi énekszámai vezették és zárták is az előadás végén, Borsody László orgonakíséretével. Egyházunk püspöke a legnemesebb Dávid Ferenc-i gondolatok újra idézésével elevenítette fel a dévai mártír emlékét s így adózott a Zsinat és az egész Unitárius Egyházunk híveinek nevében is a négyszáz esztendő határátkönel az egyházalapító nagy püspök szellemének.

Dr. Ferencz József megemlékezését követően a Zsinat Elnöksége ÜNNEPI NYILATKOZAT-ot terjesztett elő, melyet a jelenlevők egyhangú helyesléssel fogadtak és tettek magukévá.

Zsinatunkat, és egyházunk képviselőjében az ország különböző részeiből összegyűlt híveinket jól eső érzéssel töltötte el a köszöntések őszinte, testvéri szeretetet sugárzó hangja és az a hit, amely az Isten gondviselésének örömteli elfogadása mellett a tiszta és igaz ügyet szolgálni akaró megnyilatkozásokból áradt. Mi úgy éreztük, hogy amit ezen a napon Dávid Ferenc gazdag életére és szomorú mártír halálára való emlékezésünk jegyében tettünk és végeztünk, Isten dicsősége mellett egyházaink közötti, de népeink közötti jó kapcsolatok teremtését is szolgálta. Hisszük, hogy Dávid Ferenc élete és munkássága legnagyobb értékeinek, a gondolati és lelkiismereti szabadságnak, a szabad kutatásnak, az igaz emberségnek és a legőszintébb humanitásnak négy évszázadon is teljes fénytel és melegséggel átsugárzó újra idézésével egyházunknak, de a testvéri egyházaknak is, s ezen túl népünknek és az emberiségnek is jobb előmenetele és egymáshoz való közeledése útját sikerült egyengetni, erősíteni.

Dr. Ferencz József püspök zárta az ünnepi Zsinatot, mely népünk imádságának, a Himnusznak éneklésével ért véget.

Huszti János

Hatalmas Isten, atyáink Atyja, nekünk is mindenkor, mindenütt jelenlévő Istenünk!

Imádkozni vágyó népednek kicsiny serege gyűlt össze áldott emlékezésnek drága alkalmára itt a Te szent templomodban. Őszi zsoltárok dallamára tárul

ki szívünk és imára kulcsolódik kezünk, míg szavakba formálódik hálánk, vágyunk és reményünk.

Szívünk szava, ma minden kimondott szó, szívünk öröme, ma minden arcunkra vetülő mosoly és szívünk sóhaja, ma minden feltörő sóhaj. S ha mégsem tudnánk mindent szavakba foglalni — nézd el ezt nekünk, gyarló gyermekeidnek — mert a szív, ha bármily nagy érzéssel teli, nehezen mondja el szavakkal, ami benne él, vívódik, örvend, fáj vagy lobog.

Igy vagyunk mi itt, a Te szent színed előtt emlékezésünk drága lélek terhével — melynek csak tiszta könnyek és igaz örömök lehetnek hordozói. És így mondunk hálát tenéked mindenért Istenünk, mert szent emlékek oltárai között járva, lelkünk mennyei világodnak csodás titkait keresi, kutatja. S e lélek szárnyalás hadd legyen, lehessen az emlékek szépsége előtt a legszebb áldozás.

És száll hozzád imánk, vágyaink szárnyán is. Gyújts ma lángot a hit szavával, hogy míg gondolatunk az érzések szárnyain a múltba száll, négy évszázadnak hosszú, még gyötrelmeiben és vívódásaiban is szép utain a dévai várbörtön mártír püspökének áldott emlékéhez, gazdagodjék a lélek és nemesedjék a szív mind azáltal, amit látnunk és éreznünk engedsz az emlékezések lélek tüzenél — Atyánk!

S kinek élete tartalma, célja, ereje volt a hit, a tudomány, a világosság és a szabadság s ezekben remélte megteremtteni boldog életet, melyről Mestere

a Názáreti Jézus azt hirdette, hogy léssen ez Isten országa ti bennetek és ti köztetek — adja át újra gondolatait utódainak, eszméi hordozóinak. Nyújtsd ezért ma messze, vissza a múltba, s a múlt értékeiből táplálkozva előre a jövőbe is szemünk látását, hogy mindent, ami — nemcsak a mi emberi, hanem a Te mennyei mértékkel mérten is jó és igaz — lehessen az gondolatban gazdagító, érzésben nemesítő, sugárzó emlékezésében jobb és igazabb embert formáló erő, ebben a Te teremtett világodban. Építsd így, a mi emberségünk szabad és boldog életét az embermilliók javára és a Te nagy és szent neved dicsőségére — Atyánk!

Imádkozunk, emlékezünk és áldozunk — és ebben légy velünk úgy, hogy történhessék mindez a Te tetszésed és áldásod szerint, és válhasson életünk javára a Te szent segédlemmel, hatalmas Isten, atyáink Atyja, mindenkor és mindenütt jelen lévő Istenünk!

Ámen.

(Huszti János közügyigazgató imája az augusztus 9-i ZSINATON.)

IN MEMORIAN DÁVID FERENC

FŐTISZTELENDŐ ZSINAT, KEDVES VENDÉGEINK!

Elete utolsó szabad hónapjai egyik napján az 1579. évi február 24-én a tordai zsinaton, Dávid Ferenc így szólt híveihez: „A világnak nincsen semmi oka azok ellen támadni, kik az eltemetett igazságoknak a sötétségből előhozásában fáradoznak. Amint a nappal és az éjszaka a világosság megjelenése és eltávazása által ismerszik meg, éppúgy, azok a percek és órák is, melyekben a meggyúlt igazság ég oly lánggal, hogy azt semmi meg nem oltja, — hanem a sátán sötétsége megkötöztetik, — hogy ragyogjanak, s világosítsák meg a mindenséget a nap, a hold, a csillagok. A természet nagy építőmestere, Isten, ilyen rendjét állította meg a dolgoknak...”

A természet rendje az is, hogy a hálás utódok emlékezzenek a nagy elődök életére és munkájára. Ezért gyűltünk mi ma egybe, magyar unitáriusok, hogy emlékezzünk egyházunk alapító, első püspökére, a négy-száz évvel ezelőtt mártírhalált halt Dávid Ferencre.

A hagyomány szerint halála Déva magas várában 1579. november 15-én következett be. A májusban a Magyar Tudományos Akadémia rendezésében kilenc ország szaktudósainak részvételével megrendezett antitrinitárius—unitárius tudományos tanácskozás — többek között — arra is fényt derített, hogy az 1579. június 3-i ítélettel Déván töltendő holtig tartó fogságából már november 7-én megváltotta a halál.

Siklós ősi várában rendezte meg a magyar tudományosság legmagasabb képviselője az említett tanácskozást, mert a XVI. században és a reá következőnek első felében a baranyai táj és főként Pécs városa és környéke volt — Erdélyt nem tekintve — az akkori unitárius élet központja, mintegy másfél századon keresztül. A töröktől e területet visszahódító Habsburg csapatokkal jött idegen elnyomás megsemmisítette az egykori unitárius életet. Létezéséről egészen a XIX. századig nincsenek adataink. Erdély és Magyarország unióját követően azonban számosan költöztek a fővárosba, köztük unitárius hittestvéreink közül is. Pl. az 1848-as első közös országgyűlés alelnöke, tarcsafalvi Pálffy János is unitárius ember volt.

A mai Magyarország területén első istentiszteletüket unitárius elődeink 1869-ben tartották a Török Pál, akkori református püspök által átengedett istentiszteleti helyen, majd az ezt követő években az evangélikusok bocsátottak rendelkezésünkre helyet a rendszeres unitárius istentiszteletek tartására, míg 1888—1890-ben fel nem épült templomunk, melynek megújított falai között ma szabadon összegyülekezve emlékezhetünk a régi időkről is.

A XVI. századi unitarizmus a reformáció századának gyermeke. „Sokan csodálkoznak — írta Dávid Ferenc —, hogy miért nem ment végbe a reformáció egyetemben és miért kezdődik hátulról előre, a kisebb kérdésekről a nagyobbak felé haladva. Képes-e a vak eltérni a világosságot — írja tovább folytatva a gondolatot —, ha szemei egyszerre nyílnak ki a világosságra? Midőn Jézus egy vakot meggyógyított — miként azt az evangélium írja — élő fáknak látta az embereket. Ha szemeink előtt nagy sötétség után az evangélium teljes fénye egyszerre fölgyúlt volna, a tömérdek világosság talán látásunktól fosztott volna meg.

Isten tanácsából volt, hogy lassanként, fokról fokra haladva derült föl előttünk az igazság, mint ahogy a kisdedeket előbb tejjel éltetik, és csak lassan szoktatják hozzá táplálóbb eledelhez.” Az alkalom és az idő nem engedi meg, hogy a mai alkalommal részletesebben szóljunk Dávid Ferenc életéről és munkásságáról. A múltban a jelen és a jövő számára való tanulságokat kerestük. Örvendünk annak, hogy az elmúlt esztendőben a református egyház a Studia et Acta című sorozatának első kötetében részletesen és a tudományosság magas színvonalán, felekezeti elfogultság nélkül szólt azokról a teológiai vitákról, melyek a XVI. században az akkor kifejeződő református és

unitárius egyház képviselői között folytak. Ma nem azt vizsgáljuk, hogy mi volt az, ami minket, unitáriusokat a reformáció két nagy fő irányától, a Luthert, illetve Kálvint követő tábor teológusaitól elválasztott, hanem arra igyekszünk irányítani figyelmünket, ami ma egyesít. Dávid Ferenc egyik megnyilatkozásában így szólt: „Miképpen eleitől fogva az igazságnak szeretője voltam, azonképpen ennek utána is akarok lennem és tehetségem szerint az Istennek tiszta igéjét követnem. Ha pedig valamiben megcsalatkoztam volna, az kik Istennek igéjéből igazbat mutatnak, megköszönöm s követni nem szégyenlem.”

A vallás fő kérdései foglalkoztatták Dávid Ferencet és közvetlen követőit, és a vallásosan gondolkodó embereket ma is e gondolatok foglalkoztatják. A XVI. században az unitarizmushoz való tartozás a haladás és a felvilágosodás melletti kiállást jelentette. A 400 éves történelem folyamán voltunk a csúcson, s azután vándoroltunk le a völgybe, s onnan újra dombra fel.

Nagy egyházalapítónk ma is érvényes tanítása a vallási türelemről szólt. Dávid Ferenc szellemében a szűkebb értelemben vett magyarországi részek unitáriusai ezt már 1574-ben gyakorolták, amikor a nagy-

Kósa Bálint olasztelki művész fametszete

harsányi tragédiát követően elzarándokoltak a budai basához, és azt kérték tőle, hogy az Alvinczi György halálában bűnösöknek bocsásson meg, és ne ítéljen a szemet szemért, fogat fogért elv szerint. Erre az első lélek szerinti zsinatunkra ma is szívesen emlékezünk, mert példamutatásul szolgál a jelen és a jövő feladatainak megoldásához.

Úgy érezzük, hogy a múlt vitáit el kell felednünk. Akiket mi megbántottunk valaha, azoktól elnézést kérünk. És ugyanilyen szeretettel bocsátunk meg azoknak, akik az elmúlt századokban minket bántottak meg.

Budapesti templomunk még nincs 100 esztendő. A vallási türelem jegyében azonban ennek szószékéről, vagy az úrasztala mellől valamennyi hazai keresztény és nem keresztény felekezet papja szól már híveinkhez, hangsúlyozva az egység és a közös jövő építésének fontosságát. Templomunk úrasztala körül ma is helyet foglalnak a hazai egyházak vezetői. Tisztelettel tekintünk hitfelfogásukra. Amint a mindennapi életben együtt dolgozunk a marxizmus tanítását valló állampolgár testvéreinkkel is, mindnyájunk szebb jövőjéért, a szocializmus széles értelemben vett igazságáért. Ebben az összefüggésben köszönjük meg, hogy templomunk megújulásához jelentős segítséget adott Budapest főváros tanácsa és az Állami Egyházügyi Hivatal is.

A ma gondjai és gondolatai nem állnak messze Dávid Ferenc tanításaitól még akkor sem, ha azokat ma már másként fejezzük ki. Az ember jobb és boldogabb élete, az elnyomott népek felszabadítása, a fejlődő országok támogatása közös gondunk.

A jelen és a jövő nagy kérdéseiben mi, mai magyarországi unitáriusok, egyetértünk a magyar nép programjával, melyet a Hazafias Népfront fogalmazott meg a legszebben. Hazánkat építeni és erősíteni, a békét védeni, a jövőt építeni csak együtt tudjuk, és így akarjuk. Külön örvendünk annak, hogy e gondolatokkal teljesen egyetért az unitárius és más szabadelvű egyházakat magában foglaló IARF világszövetség körünkben megjelent elnöke, abban tömörült egyházak vezetőinek jelentős képviselői, és itt jelenlevő kiküldöttei is.

Dávid Ferenc és egykori tanításai ma már a magyar nyelvterületen kívül is jól ismertek. Angol és amerikai tudósok testes kötetekben szövegezték életéről és munkásságáról. Továbbá arról a hatásról, melyet a XVI. századi Erdélyből elindult és szétáramlott magyar unitárius gondolat termékenyítőleg váltott ki Európa számos országában. A nemrégiben tartott siklósi tudományos tanácskozáson elhangzott előadásokat több idegen nyelven közzé, a Magyar Tudományos Akadémia kiadásában megjelenő kötet, ezt mindennél világosabban fogja bizonyítani.

FELSZÓLALÁSOK, KÖSZÖNTÉSEK

D dr. Káldy Zoltán, evangélikus püspök elnök, az Ökumenikus Tanács alelnökének felszólalása:

Dávid Ferenc igen sokszínű egyéniség volt. Volt római katolikus plébános, aztán ő volt a második evangélikus püspök Erdélyben, majd református püspök lett és végül ő volt az unitáriusok első püspöke. Azt mondhatnánk, hogy milyen könnyen váltogatta vallását, cserélte hitét. De én most nem innét nézem egyéniségét, hanem sokkal inkább azt látom, hogy *szenvedélyesen kereste az igazságot.* Az igazságra szomjas ember volt. Keresett, kutató, még többet akart tudni. Noha én magam hű akarok lenni mindvégig evangélikus egyházunkhoz, mégis becsülöm, ha valaki ennyire kereső ember. Nekünk nem azt kell megtanulni Dávid Ferenc-től, hogy miképpen lehet gyorsan hitet változtatni, hanem azt, *hogy saját egyházunk tanításait merjük újra és újra felülvizsgálni és mindig reformálni, ha arra szükség van.* Az az egyház, amely mereven ragaszkodik tradícióihoz és nem meri „igazságait” szembesíteni a jelen problémáival, előbb-utóbb múzeumvá lesz.

A második megjegyzésem az, hogy a különböző egyházaknak nem kellene állandóan a múltat emlegetni, hanem a jelen feladataira kellene jobban központosítani erejüket. Ha például csak azt nézzük, hogy Méliusz Juhász Péter és az unitáriusok között, vagy akár a reformátusok és a lutheránusok között, továbbá a katolikusok és a protestánsok között milyen heves — sokszor gyűlölködő — viták voltak a múltban és mit tettek egymás ellen, akkor alig lehet a jelenben az ökumenében előremenni, mert a múlt sokszor bénít. Pedig ma nagy szükség van az igazi ökumenére, a jelen feladatainak megoldása érdekében.

Mi ma a feladat? A különböző felekezetek különböző kegyelmi ajándékokat kaptak Istentől. *Arra van*

Dávid Ferenc a szabad bibliai gondolattal elsősorban Isten személyét tisztázza. Ezt a korszakot az unitarizmus teológiai korszakának nevezzük. A hitviták korszaka ez a föld különböző részein. Ebben a korszakban, a probléma természete szerint, túlságosan el van különítve az ég a földtől, Isten az embertől. Teológiai korszakából már régen kinőtt az unitarizmus; a szabad bibliai gondolat, a Krisztus iránti vídám lelkiismeret, az Isten által betelt emberiesség reformációja azonban végtelen feladat, s így maga az unitárius vallás betöltése is ilyen. Állítjuk, mondja Dávid Ferenc, hogy a kegyesség cselekedeteiben szilárdan meg kell állanunk, mert az az igaz hit, mely **a szeretet műveiben nyilvánul.**

Az 1579. februári tordai zsinat zárógondolatai ezek: „Isten segedelméből nyíltan megvallottuk, hogy az egyigaz Isten, Krisztus atyja, nem a három együtt. Ezen tudományt állhatatosan megtartjuk s erősítjük, hogy abban meg akarunk maradni. Minthogy Isten ez ismeretét követi a hit, isteni tisztelet és imádás, ami csak az egy Istent illeti, állítjuk, hogy azt ennek sérelme nélkül másra át nem vihetjük. Az Isten ígéje mindenütt megkülönbözteti az Atya Istent a Krisztustól. Amit az Atya a Fiúnak átadott, azénak elismerjük, amiket nem, az Atyától elvenni jónak nem látjuk.

Mint egy végrendelet, úgy hangoznak e szavak — írta nemrégiben újra kiadott könyvében dr. Varga Béla — mintha lelki szemei előtt az utolsó vacsora szent képe lebegvén, hitét megegyeszer tanítványai emlékébe és hűségébe vésné.

Dávid Ferencre való emlékezésünket befejezzük 1569-ben megjelent magyar nyelvű prédikációs kötetének záró gondolataival: „Dicsértessék az Atyaisten a Krisztus által, ki minket naponként világosít és az ő igéinek igaz értelmére viszen. Könyörgök önekijé, hogy az ő kegyelmességét tőlem meg ne vonja, sőt inkább adjon erőt, hogy az ő szent gyülekezeteiben naponként munkálkodhassam és építhessek.”

Dr. Ferencz József

szükség, hogy merjük egymástól ilyen ajándékokat elfogadni és merjük ezeket az ajándékokat egymásnak adni. Az is feladataink közé tartozik itt Magyarországon, *hogy segítsük építeni és gazdagítani szocialista társadalmunkat.* Lehet közöttünk dogmatikai különbség, de abban nem lehet eltérő álláspont, hogy ezt a magyar hazát egyformán kell szeretnünk és építenünk. A hazaszeretben nem lehet különbség. *Összefoghatunk a nemzetközi életben és fórumokon is a békéért, a haladásért, a leszerelésért, a népek együttműködéséért, a faji egyenlőségért.* Van tehát bőven közös feladatunk.

(Az Evangélikus Élet, 1979. szept. 2-i számában megjelent közlés alapján.)

A római katolikus egyház és püspöki kara képviselőiben. dr. Várkonyi Imre, prépost kanonok, az Actio Catholica igazgatója a következőket mondotta:

Pál apostolnak a Korinthusi gyülekezethez írt első levelében csodálatos himnuszt zeng a szeretetről. A szeretet a legszebb keresztény erények közé tartozik, amelyet a szentírás minden sora sugall, minden idők hívő emberének. Ennek ellenére, sajnos még mindig nem tanultunk meg annak szellemében cselekedni. Pedig az ige cselekedetek nélkül semmit sem ér. Ezt a mai ember mindinkább felismeri. Ennek a felismerésnek köszönhető, hogy itt ma, egy katolikus egyházi vezető részt vehet az unitáriusok ünnepségein. Ezelőtt 30—40 évvel ez elképzelhetetlen lett volna. Ez a tény az emberiség egységére mutat a hitbeli különbözőségeken túl. A második vatikáni zsinatnak a szelleme azt sugallja, meg kell becsülni a többi felekezeteket, mert mindenki az igazságra törekszik és Istennek kíván szolgálni. Igazság mindenhol lehet, azt meg kell keresni, hogy egyesíteni lehessen. Mi a magyar egyházak tagjai egyek vagyunk a béke szolgálatában. Meg akarjuk becsülni egymásban az embert, mert azt valljuk, hogy nem hihet

Istenben, aki nem hisz az emberben. Az unitárius egyház tagjaitól azt kérjük, hogy mindenben, ami a népet szolgálja, munkálkodjunk együtt.

A magyarországi zsidóság képviselőjében dr. Salgó László budapesti főrabbi felszólalásában a következőket mondotta:

Meghatódottan állok itt az unitárius templomban és szívemet különös melegség tölti el. Szeretném, ha mindenki megértené, hogy milyen történelmi esemény tanúi vagyunk: valamennyi felekezet papjai jelen vannak, Dávid Ferencre emlékezve. Ez rendkívüli esemény. Most senki sem keresi azt, ami elválaszt, hanem azt, ami összeköt. A szentírásbeli megnyilatkozások a régi írásokban fontos alkalmakkor az egyes számot használják, itt is egy szívvel és egy lélekkel imádkozunk, keressük azt, ami mindnyájunkban közös: a szabadság, a béke és az emberiség útjain. Ezek a célok egyesítenek ma bennünket és ezt az egységet köztünk, csak a szocialista ország rendje tudta megvalósítani.

Beszédét ezzel a gondolattal zárta: *Áldott az Isten, mert szép hazánknak boldog emberei vagyunk.*

A külföldi felszólalók sorát dr. Carolyn C. Howlett asszony, az International Association for Religious Freedom elnöke nyitotta meg — beszédét Bajor János tolmácsolta:

Nemzetközi szervezetünk büszke arra, hogy számos tagegyházával együtt jelen lehet ezen a zsinaton, ahol megemlékezünk az unitárius mártír Dávid Ferencről, aki alapítója és első püspöke volt egyházának. Az IARF képviselőjében és az összes jelen nem levő tagegyházak nevében is szólok. Ismert, hogy az Önök egyháza szövetségünkön keresztül számos más szabadelvű keresztény és nem keresztény egyházzal is kapcsolatban áll.

Az IARF az elmúlt esztendőben nemcsak földrajzi értelemben terjeszkedett, hanem több világvallás képviselőit is tagjai közé számíthatja. Legnépesebb csoportunk Japánban van a Risho Kosei-Kai, melynek képviselője külön is felszólal, tolmácsolva elnökük dr. N. Niwano személyes üdvözlését is, aki egyben szövetségünknek alelnöke. Az idei nyárra ők hívták meg ifjúsági szervezetünk képviselőit, akiknek sorai közt az Önök egyházának fiatal teológiai hallgatója is részt vett ezen az érdekes tanulmányúton. A magyarországi unitáriusok az IARF munkájában annak megalakulása óta részt vettek, az 1900-ban Bostonban tartott alakuló ülésen részt vett dr. Boros György, akkor teológiai professzor. Egyházuk vezetői hosszú ideje tagjai a végrehajtó bizottságnak, mely tisztelet ma püspökük tölti be. 1978. évi oxfordi kongresszusunkon is népes magyar küldöttség volt jelen, köztük asszony is, aki nőszövetségünk ülésén felszólalást is tartott.

Nagyra értékeljük a személyes kapcsolatokat és értékeljük mai részvételüket az IARF munkájában. Ez erősíti közös törekvéseinket. Az IARF munkájában nemcsak egymás vallási nézeteit ismerjük meg jobban, hanem elmélyülhetünk egymás népei kultúrájának körülményeiben is. Vallásos meggyőződésünkön kifolyólag együtt munkálkodunk a békéért, az együttműködésért és a jobb megértésért.

Az IARF és tagegyházai ma eljöttek, hogy tisztességet tegyenek Dávid Ferenc emléke előtt, mint tettük ezt a múlt század harmadik negyede óta sok alkalommal. Dávid Ferenc élete és munkája egyházunkban ma élő valóság. Így egyházuk egyike a legrégebb unitárius egyházaknak. A Dávid Ferenc által képviselt tolerancia gondolata inspirálta Önöket a múltban és megengedte hűséges követőinek, hogy négy évszázad viharai közt is hűségesek maradjanak haladó tanításaihoz.

Dávid Ferenc a vallásos igazságért folytatott keresésében elvetette azokat a gondolatokat, amelyek szemben állnak az értelemmel. Tisztelettel adózunk hatásának, aki egykoron állami és egyházi vezetőket tudott meggyőzni, de szavainak értelme eljutott az egyszerű nép fiaihoz is. Tudjuk, hogy János Zsigmond fejede-

lem korai halála után Dávid Ferencet innovációval, a vallási tanításokban elkövetett újítással vádolták, s ez okozta vesztét. Tiszteljük bátorságát, mellyel eszméihez haláláig hű maradt. Súlyos betegen is vallotta, hogy egy az Isten és hogy imádságainkkal az Istenhez, az Atyához kell fordulnunk. Mártírhalála négyszáz évvel ezelőtt 1579-ben következett be. Dávid Ferenc nem csak az unitáriusoknak a hőse. Példája ma megbecsülést élvez mindenütt, ahol szabadon hirdetik a vallási tanításokat. A kisebbség szószólója volt. Nekünk is az ő példája ad erőt arra, hogy meggyőződésünkhöz hűségesek maradjunk. Örömmel vettünk részt tiszteletadó ünnepeinkön.

A japán Risho Kosei-Kai Képviselőjében a végrehajtó bizottság elnöke, Motoyuki Naganuma szólalt fel. Japán nyelven mondott üdvözlő szavait angolul, kísérelője Kotaro Suzuchi lelkész tolmácsolta, aki a chicagói unitárius teológiai fakultás növendéke volt. Magyarul Bajor János tolmácsolt.

A japáni Risho Kosei Kai képviselőjében és elnökünk dr. N. Niwano megbízásából köszönetet mondok, hogy zsinatukra meghívtak. Örvendek annak, hogy a Magyar Népköztársaság fővárosának unitárius templomában beszélhetek. Mi is tagjai vagyunk az IARF-nak és mint testvér tagegyház örömmel veszünk részt ünnepeinkben.

Mozgalmunk csak alig több mint negyvenesztendő, de tagjaink száma az ötmilliót meghaladja. Buddhista hagyományokon nevelődve, feladatunknak érezzük az emberiség közös ügyeinek a szolgálatát. Hiszünk abban, hogy a faji és a nemzetközi különbségek ellenére az emberiséget össze lehet fogni, ezért keressük a magunk vallásos útján a kapcsolatot minden vallási közösséggel. Miként a többi vallás, mi is, a Risho Kosei-Kai-ban azt tanítjuk, hogy a világon élő emberek együvé tartoznak. Részt kívánunk venni a béke építésének nagy munkájában, szövetkezve ennek érdekében minden jószándékú emberrel, függetlenül azok vallási vagy ideológiai meggyőződésétől. A béke szerintünk többet jelent, mint a háború hiányát. A béke építéséhez hozzá tartozik a szegénység, az éhezés és a kizsákmányolás elleni küzdelem. Megkülönböztetett figyelmet fordítunk a leszerelés, a fejlődő országok és az emberi jogok kérdéseire is. Ezekben a célkitűzésünkben egynek érezzük magunkat, az unitárius egyházzal és minden magyarországi egyházzal is.

Az amerikai unitárius — univerzalista egyház és új elnöke dr. Eugen O. Pickett képviselőjében dr. Donald S. Harrington New York-i lelkész szólalt fel. Kedves színlátja volt e megnyilatkozásnak az, hogy felszólalását, a Kolozsvárt egykoron unitárius lelkészi oklevelet szerzett felesége, sz. Szánthó Vilma tolmácsolta:

Dávid Ferenc halálának négyszáz éves évfordulója megemlékezési alkalom az amerikai unitárius univerzalisták számára is. Tanításai, szellemének fénye, ma is ragyog az óceánon túl. Hősi áldozatvállalása nemzedékeken át világított. Mai életünk nagy sorskérdéseiben a tolerancia szelleme vezérel, és ennek gyakorlásában örök példaképünk marad az első kolozsvári unitárius püspök.

A holland remonstráns és szabadelvű protestáns egyházak nevében dr. Jan van Goudoever moderator, duisburgi vendég professzor beszélt:

A holland—magyar kapcsolatok a XVI. századba nyúlnak vissza. Az egymás személyes megismerését megelőző idők. A tolerancia szellemében „a szeretet háza” elnevezésű, akkor titkos szövetségben katolikusok, protestánsok és zsidók együtt munkálkodtak. E társaság tagjai fordították le hazájuk nyelvére Servetus, Socinus és Castellio ismert műveit. Ez a hagyomány életünket kölcsönösen gazdagította. Ma is közösek a

céljaink azonos az állásfoglalásunk és a szeretet házában együtt akarunk munkálkodni a béke szolgálatában.

Az angol unitárius egyház elnöke, H. Birtles és főtítkára R. Smith képviselőjében Peter Godfrey sheffieldi lelkész szólalt fel, aki korábban ugyancsak betöltötte egyháza elnöki tisztét is:

Az Állami Egyházügyi Hivatal fogadása

Straub István az Állami Egyházügyi Hivatal elnökhelyettese fogadta a Zsinat napjának délelőttjén dr. Ferencz József püspököt és Bartók Béla főgondnokot. Továbbá az IARF zsinatra érkezett küldöttségének képviselőjében dr. Carolyn C. Howlett elnököt, dr. Donald S. Harrington New York-i unitárius lelkészt, Vernon Nichols ottowai (Kanada) lelkészt, dr. J. McLachlan egyháztörténészt, az angliai oxfordi teológiai fakultás v. dékánját, A. Long lelkészt, a Manchester városában működő Unitarian College

Egyházunk és lelkészeink jó kívánságait és üdvözlését hozom erre az ünnepi zsinatra. Örülünk annak, hogy egyházaink közötti kapcsolat századokra nyúl vissza és ma is szilárd és gyümölcsöző. Ez a kapcsolat a mi életünket is gazdagítja. Közösek a céljaink és Dávid Ferenc személyét és tanításait az angol unitáriusok is magukénak vallják.

dékánját és a japán Rissho Kosei-Kai buddhista mozgalom végrehajtó bizottságának elnökét, Motoyuki Naganuma-t és Kotaro Suzuchi lelkészt. A fogadáson a Hivatal részéről Madai András főosztályvezető-helyettes és dr. Lippényi Ferenc osztályvezető voltak jelen.

Straub István elnökhelyettes tájékoztatta a külföldieket hazánk egyházpolitikájának fontosabb szempontjairól, megállapítva, hogy a kapcsolat ma az állam és az egyházak között jó, a felmerülő problémákat a kölcsönös megértés szellemében folytatott megbeszéléseken rendezik. A vendégek örömeiknek adtak kifejezést azért, hogy az említett jó kapcsolat az unitárius egyházra is vonatkozik.

Zsinati ünnepségek Kolozsvárt és Déván

Augusztus 10-én magyarországiak és külföldiek népes csoportja indult el vonaton és autókön Budapestről, hogy részt vegyen a kolozsvári és dévai zsinati ünnepségeken.

Tudományos tanácskozás

Szombaton reggel az egykori unitárius kollégium dísztermében zsúfolt terem várta az előadókat. Az egyház meghívott hazai és külföldi előadók részvételével tudományos tanácskozást rendezett, melynek felszólalói Dávid Ferenc egyéniségének és munkásságának egy-egy kiemelt szakaszát értékelték.

Ertesülésünk szerint az előadások szövege meg fog jelenni a Keresztény Magvető ünnepi számában, ezért csak az előadók nevét ismer-tjük. Dr. Kovács Lajos püspök magyar és angol nyelvű megnyitó előadása után az alábbi sorrendben olvasták fel előadásait: dr. Carolyn C. Howlett, az IARF elnöke, dr. Erdő János egyházi főjegyző, rektor, dr. Ferencz József budapesti püspök, dr. John C. Godbey, a chicagói unitárius teológiai főiskola dékán-professzora, dr. John McLachlan ny. angol unitárius lelkész, az oxfordi főiskola v. dékánja, dr. André Gounelle, a franciaországi Montpellier városban működő református teológiai főiskola dékán-professzora, dr. Dusan Kafka, a csehszlovákiai unitárius egyház moderátora.

Városnézés

A régi Kolozsvár ősi köveit és új építményeit ismerték meg azok a külföldiek, akik a szombat délutáni sétán részt vettek.

Fogadás

Dr. Kovács Lajos püspök és fe-

lesége a püspöki lakásban a meghívott belföldi és külföldi képviselők tiszteletére fogadást adott, melyen a megye, a város és a testvére-felekezetek magas rangú kiküldöttei is részt vettek. Itt a püspök köszöntötte magyar és angol nyelven a megjelenteket, akik ismerkedés és kellemes beszélgetés közt töltötték el két órát.

Templomi hangverseny

Kellemes színfoltja volt a zsinati ünnepségeknek, a szombaton este a kolozsvári unitárius templomban tartott hangverseny. A vezető szerepet a több szép és nehéz darabot orgonán előadó marosvásárhelyi orgonaművész, a vendégként szereplő Kozma Mátyás töltötte be. Énekszámokat adott elő Kriza Ágnes, a kolozsvári opera művésznője és Kovács Attila Gyula énekművész. Ifj. Márkos Albert hegedűszáma tette teljessé a szép ünnepséget, melynek rendjéből kiemelkedett Kozma Mátyás orgonaművésznek ez alkalomra Dávid Ferenc tiszteletére szerzett kantátája.

A zsinat megnyitása

Vasárnap reggel a templomban Kolcsár Sándor marosvásárhelyi esperes, közügyigazgató imája után dr. Barabássy László főgondnok nyitotta meg a zsinatot, meleg szavakkal köszöntötte a közelről összegyűlt zsinati tagokat és a távolból érkezett vendégeket.

A zsinaton a román Egyházügyi Hivatal — Departamentul Cultelor — képviselőjében jelent Joan Negoiu igazgató és Francisc Sabo tanácsos meg; a kolozsvári egyházügyi inspektort, aki szabadságon volt, Gheorghe David beszercei inspektor helyettesítette. Jelen voltak továbbá: Kolozsvár városa és a megye képviselőjében Josif Bici-

kovszki és dr. Gavril Grozea, a román békebizottság kolozsvári tagozata képviselőjében dr. Virgil Campian egyetemi professzor. A dévai ünnepségen részt vett Virgil Hogniban Hunyad megyei inspektor és Nagy József dévai református lelkész.

A római katolikus egyház képviselőjében dr. Jakab Antal gyulafehérvári s. püspök volt jelent a tudományos tanácskozáson, aki másirányú elfoglaltsága miatt a vasárnapi ünnepségeken nem tudott részt venni.

Az ortodox egyház képviselőjében jelen volt Herineanu kolozsvári érsek és Vissarion aradi püspök.

A zsinat központjában dr. Kovács Lajos püspöknek az évfordulóhoz méltó, szép megemlékezése állt, melyet remélhetőleg a Keresztény Magvetőben majd olvashatunk. Az üdvözlések rendjén dr. Carolyn C. Howlett, az IARF elnökszónya szövegét elsősorban tolmácsolva a nagyvilág számos országában élő és működő tag egyházak hódolatát és köszöntését. Dr. Ferencz József püspök a magyarországi egyház eddig tartott és az évfordulóval kapcsolatos ünnepségeit ismertette, szövegét a siklósi tanulmányi konferenciáról, a budapesti Dávid Ferenc utcában elhelyezett emléktábla leleplezéséről és budapesti zsinatunk ünnepségeiről. Majd Dávid Ferenc idézettel fejezte be felszólalását. Az amerikai unitárius és univerzalista egyház és az új elnök dr. E. Pickett köszöntését dr. Donald S. Harrington newworki unitárius lelkész tolmácsolta. Felesége sz. Szántó Vilma, aki Kolozsvárt szerzett lelkészi oklevelét, könnyes szemmel vett részt az ünnepségekben. Az angol unitáriusok köszöntését, R. Smith új főtítkár megbízásából, Peter Godfrey lelkész, v. egyházi elnök mondta.

Az istentisztelet

Délelőtt 11 órakor a zsúfolásig megtelt templomban több, mint ezer ember jelenlétében imádkozott és prédikált dr. Szabó Árpád teológiai professzor. Szavait áhítatos csendben hallgatták a jelenlevők. A szépen megterített új, művészi úrasztal mellett Kökösi Kálmán árkosi lelkész, háromszéki esperes mondott úrvacsorai ágendát. Majd dr. Kovács Lajos püspök vezetésével palástos professzorok és esperesek csoportja osztott úrvacsorát, becslésünk szerint több, mint ezer jelenlevőnek. Szép és megható volt, amikor a gyülekezet úrvacsoravétele után lejött a karzatról a bethlenszentmiklósi gyülekezet Halmágyi Pál lelkész vezette és addig is szép egyházi énekeket előadó vegyeskara, és körülállva az úr asztalát, külön vettek úrvacsorát a kórus férfi és nőtagjai.

A közebéd

Az állami egyetemi diákkollégium dísztermében tartott közebéden dr. Gyarmathy Árpád főgondnok, a Berde serleggel emlékezett, majd őt követően felszólaltak és az unitáriusok iránti megbecsülésüknek adtak kifejezést a testvéregházak kiküldöttei, elsőként Herineanu Teofil kolozsvári ortodox érsek, Nagy Gyula református püspök, dr. Albert Klein nagyszebeni német evangélikus püspök és dr. Szedressy Pál kolozsvári magyar evangélikus püspök.

A tordai múzeumban

Torda város tanácsa a kolozsvári Babes-Bolyai egyetem restaurátorainak művészi segítségével helyreállította és régi helyén, a tordai városi múzeumban újra elhelyezte Körösfői Kriesch Aladárnak az 1568. évi tordai országgyűlést ábrázoló ismert monumentális képét. A múzeum sok

régi, római kori maradványt és napjaink népművészetét bemutató termi értékes és szemet gyönyörködtető anyagot tárt a látogatók elé.

Az 1568. évi

országgyűlés színhelyén

A több csoportban vidéki körútra indult látogatók megtekintették a város központjában álló, mai katolikus templomot, mely az 1568. évi ismert, a vallásszabadságot törvénybe iktató országgyűlésnek adott egykoron otthont.

Aranyosmenti gyülekezetekben

Tordáról elindulva, elsőnek az alsó-, felszöszentmihályi templomot néztük meg, lelkésze Göncz Mihály. Sinfalva lelkésze a püspök veje, Szabó Zoltán, aki feleségével és a gyülekezet asszonyaival meleg páncóval várt. Aranyosrákos (lelkésze Lőrinczy Károly) és Várfalva (lelkésze Nagy Ödön) voltak utunk következő állomásai. Itt Nagy Domokos ny. lelkésszel is öröm volt találkozni. Kövend szép, régi templomában Kiss Zoltán lelkész nagy gyülekezet előtt köszöntötte a vendégeket, akiket a gyülekezeti teremben gazdag vacsorával vártak és kínáltak a gyülekezet asszony és férfi tagjai, sok-sok szeretettel. Itt több felszólalás is elhangzott. Dr. Kovács Lajos püspök a templom buzgóbb látogatására hívta fel hívei figyelmét. A vendégek nevében dr. Ferencz József püspök köszönte meg a vendéglátást, emlékezve arra, hogy egykoron legátus volt Kövenden.

A dévai várban

Hétfőn kora reggel Kolozsvárról és más vidékekről autóbuszok vittek, hozták az érdeklődőket Dévára. Esőben érkeztünk, és csendesen per-

metezett az eső akkor is, amikor öszszegyülekeztünk Dávid Ferenc emlékcéllája előtt a régi várudvaron, várfalakon. Lehattunk többen, mint ezren. Báró József székelykeresztúri esperes imája és Kolcsár Sándor marosvásárhelyi esperes szép és tartalmas idézetekkel gazdagított emlékbeszéde után a bethlenszentmiklósi énekkar és a nagy gyülekezet az ősi zsolnárt énekelte: Tebenned bízunk eleitől fogva.

A Déva város tanácsa által helyreállított, újrafestett cellában egymásután kerültek az emlékoszlopok mellé a koszorúk. Báró József esperes és dr. Barabássy László főgondnok vitték az első koszorút, mely után dr. Kovács Lajos püspök lépett be az emlékcéllába. Két magyarországi fiatal, Mikó Istvánné és leánya, Barbara vitték a koszorút, melyet Bartók Béla főgondnok és dr. Ferencz József püspök kísérték. Az IARF koszorúját dr. Carolyn C. Howlett elnöknő, az amerikai unitárius-univerzalistákét dr. Donald Harrington és felesége, Szánthó Vilma helyezték el. A cseh unitáriusok nevében dr. Dusan Kafka és Milos Mikota prágai és brünni lelkészek koszorúztak. Azután a hatalmas tömeg megejtő csendben szép sorban rőtta le meghajtott fejjel emlékező tiszteletét, virágokkal, könnyes szemmel, igaz hálaadással.

Déván közebéd után az autóbuszok visszafelé menet megálltak Gyulafehérvárott, ahol a régi templomban, a mai katolikus katedrálisban némán tisztelegtünk Hunyadi János és László fia, valamint az unitárius király és fejedelem János Zsigmond és édesanyja, Izabella királynő koporsói előtt.

A jelenlevők számára felejthetetlen volt és marad minden. Dávid Ferenc szelleme és tanítása tovább él szívünkben.

DÁVID FERENC BREVIÁRIUM

„A HIT ISTEN AJÁNDÉKA”

Az alábbiakban további részleteket közlünk — Szász János lelkész válogatásában — Dávid Ferenc írásaiból.

AZ Ó-EMBERRŐL AZ ÚJ EMBERRŐL

... az ó a testi, az új a lelki, vagy belső ember. Krisztus mondja: Ki a földből jött, földi és ezért földieket beszél. Azokáért az külső és ó-emberen értetik az test és a lélek, az belső és új emberen az elme és az istentől adatott lélek. Ennek bizonyására való, amit Pál apostol mond... az istennek ígéje olyan, mint a két élű tőr, amely elhat a velők oszlásáig. A külső élet avagy lélek inkább összeszerkesztetett a testtel és testi lélegzetekkel éltetteinek, az istennek lelke pedig, miképpen az testnek természetitől távolb vagy, annyival közelebb vagy az istenséghez, mert ez tűz, a mi megújulásunknak és istennel való részesülésünknek módja és formája.

Az új ember különbözik az ó-tól, mert ez lelki és mennyei ember, Istennek lelkétől született új életre, igazságra és bölcsességre. Az új embernek az külső embernek helye nincsen, míg ez világon él, hanem az elmének vagy helye, melyet Pál apostol belső embernek nevez. Mert ám a külső és ó-ember melyben az halálos kívánságnak helye és ülése vadnak, ez világon Krisztusnak lelkétől az örök és mennyei meg nem tőkéletesített, hanem naponként inkább megromol. Az belső ember pedig naponként megújul.”

Kovách Attila dunántúli református püspök köszöntése

Kovách Attila református zsinati tanácsost választotta meg a dunántúli református egyházkerület, teljes egyhangúsággal, a nemrégiben elhunyt dr. Bakos Lajos püspök utódaul püspökévé. Kovách Attila zsinati tanácsost a veszprémi gyülekezet lelkipásztorává választotta.

Püspöki tisztébe történt beiktatása július 20-án ünnepi keretek között történt. A beiktatás szertartását dr. Bartha Tibor püspök, zsinati elnök végezte. A megválasztott és beiktatott új püspököt az Állami Egyházügyi Hivatal nevében Miklós Imre államtitkár, elnök köszöntötte. Az Ökumenikus Tanács nevében dr. Káldy Zoltán evangélikus püspök, a katolikus egyház nevében dr. Paskai László veszprémi püspök üdvözölte Kovách Attilát.

Egyházunk képviselőjében a beiktatáson dr. Ferencz József püspök és Huszti János közügyigazgató vettek részt.

Életére és szolgálatára Isten gazdag áldását kérjük.

„Pál apostol az megigazulásnak erejét és cselekedeteit magyarázva az idvességről emlékezik, avagy az örök életről... De ennek felette vannak egyéb vigasztalások is, kik következnek a mi megigazulásunkból, melyet a mi életünknek szentségével mutatjuk meg. Matth. 5. szerint azt mondja Krisztus: Boldogok, akik éheznek és szomjúzzák az igazságot, mert azok megelégtetnek. Noha az hívek itt e világban háborúságot és külön-különféle nyomorúságot szenvednek a szentséges igazságért, mindazonáltal boldogok és övék a mennyeknek országa. Ekképpen szól Dávid és Psal. III. örökké való emlékezetben léssen az igaz ember és gonosz hírtől nem fél. A Péld. pedig (8. r.): Az igaz, mint egy, oroszlán bátorságos lévén, meg nem retten. Az igaz ember, mint a Libanon hegyén való cédrusfa, megvirágzik és megsokasodik. Az igazaknak hajlékokban vígasságnak és idvességnek szava vagyon. Psal; 118: Az igazaknak az ő utok, mint az hajnalcsillagnak világossága, elő megyen és világosítja mindazt tökéletes napiglan.

Az igaz soha meg nem mozdul, a hitetlenek pedig nem maradhatnak ez földön. Az igaznak az ő szája bölcsességet szól, az éktelenséget szólók nyelve pedig kimetszetik. Az kik istennek országának igazságát keresik, azoknak mindenek megadatnak. Matth. 6.”

A SZENTLÉLEK TŰZ

„A pokolbeli ördög az emberi nemzetnek szívében az eset alkalmával az kívánságnak tüzeit gerjesztette fel annyira, hogy gerjedez és lángol az gonosságra és minden vétekre. Ez ellen Isten viszontag tüzet támasztott a vétkek elenyészésére; de a Jézustól gerjesztett tűz sokkal sebesebb, mint ahogy Lukács írja (L. 5. r.): Tüzet bocsátok e világra, és senki meg nem tilthassa, hogy égjen.

A tűzben főképpen három dolgot látunk. A melegség erejét és a megemésztés sebességét. Az éltető állatok között semmi nem találtatik, mely nagyobb hatalommal melegítene, megemésztene és tisztítana, mint a tűz. Látjuk ezeket nyilván a szemeinkkel. Szintén ilyen először is az isten lelkének ereje mibennünk. Hathatóképpen és hatalommal felindít bennünket és hajt, hogy nagy buzgósággal minden ellenvetés és bántás nélkül az istennek igéjének prédikálásában eljárassunk. Miképpen az ágyúban látjuk, hogy az tűznek sebessége miképpen hajtja az golyóbist, és mely hathatós...

Másodszor látjuk, hogy miképpen a víz külsőképpen mindennemű szennyet elmosogat, éppúgy a tűz belsőképpen megemészt. Szintén ilyen a mennyei tűz is, mert belsőképpen megemészt. Szintén ilyen a mennyei tűz is, mert belsőképpen a híveknek természetét megváltoztatja és sem az emberi leleményeket, sem az istennek tiszta igéjének öszveelegyítését semmiképpen el nem szenvedheti, hanem mind az pozdorját megemészt.

Harmadszor a tűzben a megválasztásnak ereje mutatattik meg, melyről Pál apostol is szól bőségesen, amint a mostani időkben is a hívek szívében felgerjesztett tűz az egy atya istenről és az ő szent fiáról való tiszta igazságot megválasztja a pápai leleményektől.”

A HIT ISMERETE A FÖLDMŰVESNEK IS JOGA

„Christus Urunk... arra tanít, hogy a hitnek dolga mellett nem kell csak lassú beszédekkel elmennünk, azt sem kell kérdezgetnünk, hogy ez világnak nagyobb része micsoda hitet tart, Annál inkább más emberek vélekedésében nem kell megátalkodnunk, akár mely méltóságbeli is legyen az. Mert ha annak úgy kell lenni, a zsidók megérték volna Herodesnek az ő királyuknak méltóságával, ki Krisztust Keresztelő Jánosnak ítélte lenni. Annak felette az tanítványoknak példájok arra tanítja az paraszt és írástudatlan embereket — kik felől azt ítélik, hogy az idvesség tudományához, és az hitnek dolgához semmi közök nincsen — hogy magoknak mentséget nem találnak, ha gondot nem viselnek idvességükre, sőt azt kívánja az Ūristen tőlök, hogy hitekről tугyanak vallást tenni és a szabad akarat szerint való tudatlanságot nem kell oltalmazni, mert hogy az igaz ember az Ūnön hitiből él. Mindeneknek késznek kell lenni, az ő hitéről megfelelni, mint szt. Péter tanítja. (Petr. 3.)”

A REFORMÁCIÓ LASSÚ KIFEJLŐDÉSÉNEK MAGYARÁZATA

De Vera Unius Dei Patris... első részéből, Jakab Elek fordításában

„Sokan csodálkoznak, miért nem ment végbe a reformáció egyetemben és miért kezdődik hátulról előre, a kisebb kérdésekről a nagyobbak felé haladva. Képes-e a vak eltűnni a világosságot, ha szemei egyszerre nyílnak ki a világosságra? Midőn Jézus egy vakot meggyógyított — miként azt az evangélium írja — élőláknak látta az embereket. Ha szemeink előtt a nagy sötétség után az evangélium teljes fénye egyszerre felgyúlt volna, a tömérdek világosság talán látásunktól fosztott volna meg. Isten

Dr. Palotay Sándor

1928—1979

A Szabadegyházak Tanácsának sokoldalú, erdélyi származású elnöke, a testvéregyházak körében is igen népszerű és megbecsült dr. Palotay Sándor, türelemmel viselt súlyos szenvedés után, 51 éves korában, augusztus 5-én elhunyt.

Fiatalon lett a H. N. Adventista egyház lelkésze, majd 1958-tól, előbb mint titkár, majd mint igazgató, végül 1969 óta, mint elnök, minden energiáját a Szabadegyházak Tanácsában tömörült kisebb, és hazánkban csak mintegy százéves múltra visszatekintő egyházak szolgálatába állította. Elnöki minőségében alelnöke volt az Ūkumenikus Tanácsnak, és vezetőségi tagja számos hazai társadalmi szervezetnek és mozgalomnak.

A debreceni református teológiai akadémia 1972-ben tiszteletbeli tanárává választotta, a budapesti evangélikus teológiai akadémia pedig 1978-ban tiszteletbeli doktorává avatta. Számos magas állami kitüntetés birtokosa is volt.

Az elhunytban egyházunk iránt mindig megértést tanúsító, dialagusra kész barátot gyászolunk, aki sokat tett a múltban méltatlanul megkülönböztetett kisebb egyházak sorsa helyes alakulásáért.

Zoltán Sándor

Leánya, unokája és dédunokái látogatására jött el Budapestre Zoltán Sándor ny. homoródszentmártoni unitárius lelkész, teológiai m. tanár, és türelemmel viselt szenvedés után 92 éves korában itt hunyt el. Hamvait a Farkasréti temetőben helyeztük el pihenőre dr. Ferencz József püspök és Bencze Márton budapesti lelkész szolgálatával. A sírnál utolsó munkahelyének lelkésze, a leánya látogatására itt tartózkodó Gellérd Imre lelkész méltatta érdemeit és a szülőfalu és az utolsó munkahely földjének porát hintette a hamvait tartalmazó urnára.

IMÁDSÁG

Megszomorodott szívvel állunk meg e ravatal mellett, melyen Zoltán Sándor nyugalmazott unitárius lelkész, teológiai magántanár hamvai pihennek. Felfoházkodunk hozzád, édes jó Atyánk, életnek és halálnak Ura, s kérünk, segíts meg minket, hogy meg tudjuk érteni szent akaratodat, mellyel lélek szerint magadhoz szólítottad őt, a jó édesapát és nagyapát, a megbecsült rokont és hű barátot, az unitárius anyaszentegyház kiváló képzettségű lelkészét, a teológiai tudományok neves művelőjét, népének hűséges fiát, aki több mint kilenc évtizeden át tehetséggel, hozzáértéssel, lelkesedéssel sáfárkodott a reábizottakban, abban a meggyőződésben, hogy egyszer fölötte is elhangzik az égi szózat: „Jól vagyon, jó és hű szolgám, kevesen voltak hű,

tanácsából volt, hogy lassanként, fokról fokra haladva derült föl előttünk az igazság, mint ahogy a kisdedeket előbb tejjel éltetik, és csak lassan szoktatják hozzá táplálóbb eledelkehez."

A HITBELI VITATKOZÁSOK ÉRTÉKE

Részlet a „Rövid Útmutatás” befejezéséből

„Értem sokak búsulását a mostani háborúságok miatt; de jobb megpróbálni a hitet és az írásokban való ellenkezést jól észbe venni és most tudakodni azokkal, mint később lelkiismeretükben megbotránkozni. Szokás a világban, hogy mikor Isten igéje tisztítását elkezd, szidalmaztatik igazsága. A próféták, Krisztus és az apostolok ellen is afféle kiáltás volt, hogy a békesség és az egyenesség megrontói. Ennek okát Krisztus Szt. János harmadik részében így adja: „A világosság a világra jött, de az emberek inkább szeretik a sötétséget”... Az igazság most sem megy előre háborúság nélkül, mert a sötétség gyermekei fogva tartják a hitetleneket, s mindjárt feltámadnak, ha az igazsággal annak országát kezdik ostromolni... Így tesznek az mostani időben is azok, akik a háromságos istenséget oltalmazzák, s azt kívánják, hogy az emberek hunyják be a szemüket, és semmit se lássanak, se halljanak, se olvassanak, hanem amint ők értik, úgy prédikáljanak és tanítsanak. Gonosz egyenesség és békesség az, mely az Isten és az ő igéje ellen van. Nem a világ bölcsességét kell néznünk, hanem a lélekét, mert ez az, amit Jézus a keresztyéneknek adott. A hívőknek az írással való hadakozás ártalmokra nem lehet; mert amely félnél az igazság van, az ellenkező bizonyságokkal meg nem homályosítható, sőt inkább megerősítetik, és az egész derék szentírásnak értelmére világosság szereztetik, a hamisság pedig nyilvánvalóvá lesz.

A HITBELI MEGGYŐZÉSÉRŐL

A Refutatio Scripti Petri Melii című munka ajánlásából

„A Szentírásban sehol sem olvasták, hogy Isten igéjét és a vallást tüzel-vassal kelljen terjeszteni. Krisztus országa népe és annak áldozata önkéntes, fegyverrel és fenyegetéssel az evangélium elfogadásra nem kötelezhető, önként engedelmeskedik az. Nincs nagyobb esztelenség, sőt lehetlenség, mint külső erővel kényszeríteni a lelkiismeretet s a lelket, aki felett hatalommal csak teremtője bír.

Az anya nem tapossa lábbal eltévedt gyermekét, de megjavítani igyekszik. A lelkipásztoroknak is ezt kell tenni. Nem tudjuk eléggé csodálni ellenfeleink vakságát, kik ellenök a fejedelmet, még hibáik bebizonyítása előtt tűz és fegyver használására ösztönzik. Ha hibásak lennénk is, Isten parancsa szerint meggyógyítani kellene bennünket, nem pedig elveszteni."

A SZABAD KUTATÁS JOGA

Az 1979. febr. 24-i tordai zsinat határozatából

„Tehát a világnak nincs semmi oka azok ellen támadni, kik az eltemetett igazságoknak a sötétségből előhozásában fáradoznak. Amint a nappal és az éjszaka a világosság megjelenése és eltávovása által ismerszik meg, éppúgy azok a percek és órák is, melyekben a meggyúlt igazság ég oly lánggal, hogy azt semmi meg nem oltja, hanem a sátán sötétsége megkötöztetik, hogy ragyogjanak, s világosítsák meg a mindenséget a nap, a hold és a csillagok. A természet nagy építőmestere, Isten, ilyen rendjét állította meg a dolgoknak..."

A BÉKESSÉGRŐL

A „Rövid magyarázat”-ból

Az próféták oly békességről mondanak nekünk jövődőt, mely soha még nem volt, mert akkor minden fegyvernek el kell veszni és megégetetni, a szabálykból szántóvasak lesznek, az haragos vad bestiák nem ártanak, és oly békesség lesz, hogy soha osztán semmi háborúságnak helye ne legyen."

többre bizlak ezután; menj be a te Uradnak örömébe." Köszönjük, édes jó Atyánk, azt a hitet és tapasztalatot, mely azt sugallja nekünk, hogy ami a Te isteni tekinteted számára kevés, az a mi földi emberi mértékünkkel mérve sok.

Megköszönjük Néked, hogy már kora ifjúságában tanújelét adta kiváló képességeinek, kitartó szorgalmának és munkabírásának. Az a lélek, mellyel őt megáldottad, szinte nyughatatlansáig ösztönözte, hogy ismereteket gyűjtsön, mind többet és többet; de mindig olyan ismereteket, amelyekre fel lehetett tekinteni, mert nemesek voltak, lévén, hogy mindig az evangélium volt a mérce, s az Úr Jézus Krisztus példaadó életének vonzása. Az a lélek, amellyel őt megáldottad, édes jó Atyánk, a megszerzett ismeretek benső tartalmát átélte, miközben a lélek és szellem magas régióiba emelkedett s e magasztos átélés közepette együtt élt a lélek és szellem világának sajátos dinamikájával, magasztos mozgásával s a benne tapasztalt harmóniát boldogan magáévá tette, lelkébe beépítette s mások számára is hozzáférhetővé tette megkapó elokvenciával a templomi szószék magasságából, vagy előadásainak sokaságában, illetőleg a tollnak, az írásnak eszközeivel. A lélek, amellyel őt megáldottad, járatos volt székely népünk gazdag mondavilágában, s fáradhatatlanul bejárta, főleg az apostolok lován, Rika királyné és Csaba királyfi földjét s azok a csodálatos érzések — örömeik és fájdalmak —, melyek népünk ajakán dallammá formálódtak, az ő lelkében is mind jelen voltak, s azok a meglátások, melyek népünk keze és tevékenysége nyomán testet öltöttek, művészi formában életünk részeivé váltak, őt is megragadták, s az alkotók közé elhívták.

Köszönjük néked az ő gazdag életét, tartalmas lelkét, a néki adott évtizedeket, a hosszú földi életet. Köszönjük, hogy sok munkát elvégzett a mi unitárius anyaszentegyházunkban, közelebbről a homoródszentmártoni gyülekezetben és népe életében. Köszönjük lelkének azt a bizonyosságot, mellyel tudta, szent meggyőződéssel vallotta: „... ha élünk, az Úrnak élünk, ha meghalunk, az Úrnak halunk meg; ezért akár élünk, akár halunk, az Úréi vagyunk". Köszönjük, hogy négy szép gyermekének lelkébe gazdag kincseket, hasznos ismereteket és nemesen szigorú erkölcsi normákat plántált bele.

Bence Márton

Szántó István, a római magyar papi kollégium alapítója

Szántó (latin nevén Arator) István jezsuita szerzetes erdélyi tartózkodásáról és működéséről a XVI. század egyháztörténelméből eddig is sokat tudtunk.

Cserhádi József pécsi megyéspüspök a magyar papi kollégium 1579. évi alapításának 400 éves ünnepségén Rómában, mint az intézet volt növendéke ünnepi beszédet tartott, melyet hazai katolikus hetilapunk folytatásokban közölt.

Szántó erdélyi működése után 1574-től kezdve élt Rómában mint magyar gyóntató. Szántó „az eretnokség elterjedésének egyik fő okát a művelt és buzgó lelkipásztorok hiányában látta. Erdélyben mindössze három katolikus pap van. A királyi részben 5—6 helyen hirdetik szószékéről a katolikus hitet. A török területen ez még elszomorítóbb. Mindennél kétségbeejtően nagy a paphiány."

„A három részre szakadt ország igazi vezető és pap nélküli maradt népének nagy része — írja dr. Cserhádi — Luther, Kálvin, illetve Erdélyben és a Dél-Dunántúlon az ariánus — unitárius hitvallás követője."

A fenti megfontolásokból indulva ki, Szántó István 1579-ben tevékenyen részt vett a római magyar papi kollégium alapításában.

Móricz Zsigmond és Kelemen Lajos találkozásai

A Kolozsváron megjelenő „Korunk” ez évi ötödik számában több írás foglalkozik Móricz Zsigmond emlékezetével és különösen erdélyi kapcsolataival.

Olvasóinkat bizonyára az a cikk érdekli legjobban, amit Szabó T. Attila professzor írt Móricz Zsigmond és Kelemen Lajos találkozásairól. Ebből megtudhatjuk, hogy Móricz az „Erdély” regénytrilógia kapcsán már 1922 előtt is járt futólag kétszer is Erdélyben. A második és harmadik kötet megírása előtt 1926 decemberében és talán 1930 tavaszán járt ismételt Erdélyben.

Móricz „már az 1926-beli látogatása alkalmával maga kereste a találkozást Kelemen Lajossal” — írja Szabó professzor, majd így folytatja: „Móriczot már első ízben elbűvölte Kelemen Lajosnak rendkívüli történeti tájékozottsága mellett férfias, szinte gyermekien nyílt, tiszta emberi egyénisége is. A történeti múlt nagy és gyenge jellemeire vonatkozó anekdotikus történetek pazar ismerőjétől Móricz bizonyosan nem olyan dévaj-tréfás vagy tragikus történetet hallhatott, amely minden egykorú elbeszélő forrásnál jobban rávilágított a korra és benne az egykorú társadalom alakjaira.”

Itt meg kell jegyeznünk, hogy 1926-ban és 1930-ban Kelemen Lajos már nem tanárkodott a kolozsvári Unitárius Kollégiumban, hanem az Erdélyi Nemzeti Múzeum főlevéltárosa volt és az Egyetemi Könyvtár épületében dolgozott.

A továbbiakban a cikk részletesen foglalkozik Kelemen Lajosnak egy nyári zivatart követő csodálatos felhőalakzathoz kapcsolódó látomásával, amit Móricz mint Bethlen Gáborral megtörtént esetet dolgoz fel „A nagy fejedelem”-ben.

Végül személyes találkozásáról emlékezik Szabó professzor — ami 1941-ben történt —, Kelemen Lajos dolgozószobájában.

Ez utóbbi dátumhoz némi szemé-

lyes megjegyzésem nekem is volna. Móricz a könyvnapokra jött 1941 júniusában Kolozsvárra. Kedves, meleg hangú könyvdedikációm őrizi e személyes találkozásunk emlékét. Az akkor még tízhónapos Zoltán fiainak is dedikálta a „Légy jó mindhalálig” c. művét.

Mindkettőnk könyvtárának féltett kincsei ezek a dedikációk. A kolozsvári könyvkereskedők felkérésére Szentimrei Jenő (a kiváló néprajzos Kovács Ágnes édesapja) „osztotta be” az egyes könyvsátrakhoz az írókat, így Móriczot is, aki az akkori Központi Szállóban lakott. Szentimrei ötlete volt egyik este „Nagyjósában”, az unitárius vendéglősnél vacsorázni Móriczcal, s asztalunknál a tulajdonos leánya szolgált fel, aki a közelmúltban elhunyt. S Nagy László író nővére volt.

Móricz további erdélyi kísérője 1941-ben az ugyancsak unitárius Bözödi György író volt. Az ő visszaemlékezését nem találtuk a Korunkban. Székelykeresztúri útján Útő Lajos unitárius esperes vendége volt.

Dr. Jakab Jenő

Béza Theodor

1519—1605

Nem kerek az évforduló, mert 460 évvel ezelőtt született. A genfi Protestáns Akadémia első rektora, Kálvin János munkatársa, majd utóda volt, és szoros kapcsolata volt a kelet-európai, köztük a magyar helvét reformáció egyházaihoz. Számos zoltárszöveget is fordított francia nyelvre. E szöveget használta Szenci Molnár Albert, amikor a zoltárokat magyar nyelvre fordította.

Kálvin halála után ő vette át a genfi Protestáns Akadémia rektori tisztét, és így Enyedi György püspökünk Genfben tanítványai közé tartozott.

Bartók Béla főgondnok az USA-ban

Egyházunk főgondnoka külön meghívás alapján részt vett a World Conference for Religion and Peace elnevezésű szervezetnek az amerikai Princetonban tartott harmadik világkongresszusán. E mozgalom első ülését a japáni Kyotóban tartotta. Főgondnokunk már a belgiumi Leuvenben tartott második világkongresszuson is jelen volt. Útjának tapasztalatairól lapunk legközelebbi számában ad híradást.

Evangélikus országos múzeum

Budapesten a Deák téri evangélikus templom szomszédságában nyílt meg néhány hete az evangélikus egyház múzeuma. A múzeum legértékesebb kincse Luther Márton végrendelete. A megnyitón az eredetit láthatták a megjelentek, ma már a tárlókban a jól sikerült másolatban gyönyörködhetnek a belföldi és külföldi érdeklődők.

Az ünnepélyes megnyitón D. dr. Káldy Zoltán püspök elnök szólt a múzeum létesítésének nagy feladatairól és kiemelte dr. Fabiny Tibor professzor, a múzeum igazgatója érdemeit, aki néhány esztendő munkájával hozta létre az értékes egyházi, de művelődéstörténeti szempontból is gazdag gyűjteményt. Az ünnepélyes megnyitón egyházunkat Bartók Béla főgondnokunk képviselte.

Az IARF Tanácsának ülése

Az unitárius és más szabadelvű egyházakat tömörítő világszervezet, mely legutóbbi világkongresszusát 1978-ban Oxfordban tartotta, évente tanácsulést tart. A tanácsban három szocialista ország unitárius egyháza is képviselve vannak, dr. Kovács Lajos romániai, dr. Ferencz József magyarországi püspökök és dr. Dusan Kafka csehszlovákiai moderátor személyeiben. Az idei tanácskozást november derekán a hollandiai Utrecht melletti konferenciás táborban tartják.

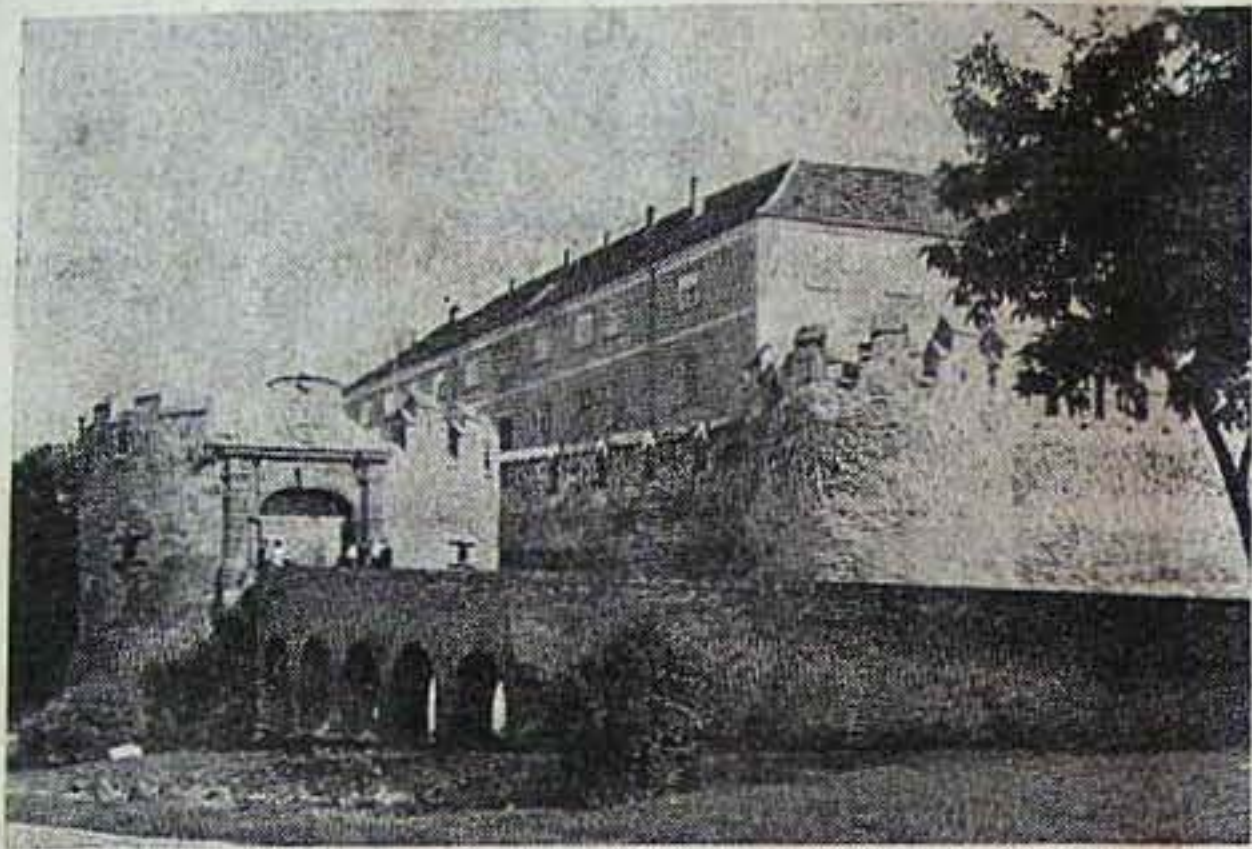
Nikkyo Niwano II. János Pál pápánál

Dr. Nikkyo Niwano, a japán szabadelvű buddhista világi mozgalom elnöke, aki egyben a World Conference for Religion and Pace és az I. A. R. F. alelnöke, előbbi minőségében februárban, a WCRP Amerikában tartott tanácsulése után Rómába utazott, és ott a kúria több tisztségviselőjével tanácskozott. Majd február 21-én magánkihallgatáson fogadta őt II. János Pál pápa, akit személyesen meghívott, hogy vegyen részt e mozgalom augusztus végén az amerikai Princetonban tartandó III. világkongresszusán. Megállapították, hogy Isten és Buddha lényegileg egyet akarnak és folytatják azt a dialógust, mely VI. Pál pápa idején elkezdődött.

Dávid Ferenc és Blandrata

A siklósi konferencia megnyitó előadását dr. Pirnát Antal kandidátus tartotta fenti címen. Az előadáshoz számosan fűztek megjegyzéseket. A vitatott kérdések továbbra is eldöntésre várnak. Az alábbiakban közöljük dr. Pirnát széles körű tudományos alaposággal írt előadásának bevezető gondolatait:

„Majdnem pontosan 400 esztendeje, 1579. június 1-én hívta össze Gyulafehérvárra (Alba Júlia) Báthory Kristóf fejedelem az erdélyi rendek képviselőit, hogy a tiltott vallásújítással vádolt Dávid Ferenc perében ítéletet hozzanak. A per hivatalos állami iratai, a Dávid Ferenc ügyében tartott két országgyűlés (az 1579. április 26-i tordai, s a június 1–3-ig tartott gyulafehérvári tárgyalások) jegyző-

könyvei és határozatai ugyan elvesztek, az események lefolyása azonban az ügyben személy szerint is érdekelt kortársak egymást kiegészítő, s egymással sok ponton hevesen vitatkozó feljegyzései nyomán részleteiben is eléggé ismeretesek. A végzetes események láncolatát a kortársak egybehangzó véleménye szerint Blandrata doktor indította el, aki miután az erdélyi unitárius papság 1579. február 24-én Tordán tartott zsinatán híveivel kisebbségben maradt, a fejedelem beavatkozását kérte egyháza belső ügyeibe. A februári tárgyalásokon még személyesen jelenlévő Faustus Socinus beszámolója szerint a zsinat után Blandrata elhatározta, hogy »gondoskodik arról, hogy a fejedelem intézkedjék, hogy Dávid Ferencet mindaddig tiltsák el 'tanítói' (= prédikátori, lelkipásztori) hivatásának gyakorlásától, amíg a Krisztus segítségül hívásáról (invocatio) támadt vitának a korábbi megállapodás értelmében, az egyetemes zsinat (generalis synodus) nem vet véget«. Blandrata nyilván olyanféle tárgyalásokra gondolt, mint amilyeneket János Zsigmond életében tartottak Gyulafehérváron, illetve Nagyváradon. Ezekben az országos hitvitákon 1566-ban, 68-ban, illetve 69-ben a vitában részt vevő papságon kívül jelen volt a fejedelem, s jelen voltak az ország rendjeinek képviselői is. Báthory Kristóf azonban a jezsuita Leleszi János tanácsát követve nem engedélyezett országos hitvitát, s az általa előre megszabott napirend szerint a rendek képviselőinek véleményét csupán három kérdésben kérdezték meg:

1. Tudtak-e Dávid Ferenc tanításairól, és egyetértettek-e velük?
2. Új-e ez a tanítás?
3. Istenkáromlás-e, amit Dávid Ferenc tanít?»

Christian Francken

Disputa a teológus és a filozófus között

Keserű Bálint, a szegedi egyetem professzora, Siklóson ismertette Christian Francken 1593-ban Kolozsvárt írt „a keresztény vallás bizonyítatlanságáról” szóló fenti művét, mely latin eredetiben maradt fenn. E szöveget 1616-ban újra kiadták.

Francken életéről keveset tudunk. Brandenburgban született. 20 éves korában katolizált és Rómában a jezsuita rend tagja lett. Lengyelországban megismerkedett az unitáriusokkal és azok nézeteihez csatlakozott. Hite miatt 1584 végén elmenekül Erdélybe. Gerendi János kastélyában talált oltalmat, és Bogátiról is mint barátjáról emlékezett meg leveleiben. 1585-ben a kolozsvári unitárius kollégiumban lektor, de Báthori István számúzi. 1589-ben újra Kolozsvárt találjuk: tanár a kollégiumban, de csak rövid ideig. 1598-ban került az inkvizíció kezébe, mely egyúttal valószínűleg mártírhálálát is jelenti.

Keserű Bálint fordításában közöljük a Siklóson bemutatott és ismertetet disputa előszavát.

A DISPUTA ELŐSZAVA

„E disputa célja az, hogy megértsük: csakis azért van a világon oly sok különböző vallás, mert ennek vagy annak a vallásnak az igazát nem lehet cáfolhatatlan érveléssel bizonyítani.

Mert biztos érv csak az, amelyet nem lehet megcáfolni, és amelyet akarva-akaratlan kénytelenek vagyunk elfogadni. Ilyen pl. az a tétel, hogy ha egymástól egyenlő távolságra két egyenest húzunk, azok nem találkozhatnak. Ebben egyetért zsidó, pogány, török, keresztény. Éppen ezért, ha akár a török, akár a zsidó, akár a keresztény hitfelfogást valami hasonló érveléssel lehetne bizonyítani, kétségkívül minden ember elfogadná. De mivel minden vallás csak valószínű bizonyításra támaszkodik, s minden valószínű bizonyítás cáfolható, ebből az következik, hogy ami egyesek szemében tökéletesen igaz vallás, azt mások igen kétségesnek, hamisnak tartják, és elvetik.”

Stern auf dem Scheiterhaufen

Sütő András ismert és színpadon és filmen is sikert aratott ismert drámája a Csillag a máglyán nemrégiben német nyelven is megjelent. A fordítás munkája az ismert író és műfordító Martha Szépfalusi-Wanner munkája. A fordító munkájáról a Kolozsvárt megjelenő Korunk 1979. évi augusztusi száma így számol be.

„Most itt van az asztalunkon a

fordító újabb, nagyszabású teljesítménye: Sütő András Csillag a máglyán című drámájának német nyelvű változata. Aki ismeri a művet, ismeri Sütő rendkívüli nyelvi gazdagságát, amellyel az emberi lélek magasságait és mélységeit sokoldalú árnyaltsággal bemutatja, számot adhat magának arról, milyen nehéz feladat elé állította ez a dráma a fordítóját. S ha itt mindjárt elmondjuk, hogy az

eredetihez híven simuló tolmácsolás a gazdag német műfordítás-irodalom legjobb hagyományainak a vonulatába illeszkedik be, akkor ezzel a sommás értékítélettel azt jelezzük, hogy Martha Szépfalusi-Wanner a Sütő mű magas gondolati nyelvi szintjén oldotta meg nem mindennapi feladatát.”

A fordításhoz Paul Kruntorad írt elemző bevezetőt. A fordítás az Evangelische Akademie für Ungarn in Europa, Bern, 1979 kiadásában jelent meg.

UNITÁRIUS EMLÉKEINK

„Kinek nincs múltja,
jövőbe se lát”
(Zelk Zoltán)

„A történelem számos példán mutatja, hogy a civilizációk eltűnnek, hogy magasabb szellemi és tárgyi teljesítmények feledésbe merülnek. Stonehenge kőoszlopai, a Húsvét-szigetek szobrai, Mexikó piramisai csak halott tanúi egy-egy sikertelen, mert nem folytatódó, emberi kísérletnek. Nem a technikai, materiális teljesítmények, hanem az eszmei tartalom teremti meg egy-egy civilizáció alapját, és biztosítja folytonosságát. Arisztotelész, Plátón, Erazmus tanai ma is hatnak, ma is aktuálisak, míg egy tíz év előtt írt fizikai vagy kémiai tankönyvet már nem lehet használni. Az ember és a természet egyensúlya csak addig nem fog felborulni, amíg lesz olyan erős humanista gondolat, amely sakkban tudja tartani a destrukció materiális erőit. A katasztrófát csak a humanista tradíció ápolásával, a tolerancia, az igazi műveltség megtartásával és továbbfejlesztésével lehet elkerülni.”

A fenti gondolatok (melyeket Sinor Dénes kolozsvári születésű, jelenleg az USA-ban élő professzor írt a Magyar Hírlapnak) jutottak eszembe, mikor kezembe vettem *Szentsei György* daloskönyvét, melyet hasonló kiadásban a Magyar Helikon 1977-ben adott közre. (Sajtó alá rendezte, az előszót és a jegyzeteket írta Varga Imre.) E daloskönyv olyan unitárius emlékeket tartalmaz, mint a XVI. században írt énekünk, a „Seregeknek hatalmas nagy...”, vagy

annak az István diáknak egyik versét, akinek egy másik énekét unitárius énekeskönyvünk 107. énekeként ma is énekeljük. Továbbá tartalmazza az 1636-ban meghalt Mikó József búcsúztatóját, melyet a kolozsvári Unitárius Kollégiumban írtak.

A kézirat énekgyűjteményt először Thaly Kálmán ismertette. Megállapításai, melyek szerint a kódex „mintegy anthológiát képez a XVI-ik század közepétől 1704-ig, magában foglalván különböző, részint névtelen, részint a versfőkben s végstrophákban megnevezett szerzők műveit, s hogy összeírója, hihetőség szerint Szentsei György, kuruc és szigorú protestáns, dunántúli, közelebbről a Veszprém megyei Tésén lakó ember...” ma is helytállóak.

A kéziratban a változatos tárgyú és hangú, sok műfajt képviselő magyar nyelvű verstermés számos fontos darabja megtalálható. Vannak benne istenes énekek, szinte a középkor hagyományaira visszanyúló, illetőleg a reformáció gondolatvilágát sugárzó egyházi szellemben. A vallásos énekek csoportjában pl. megtaláljuk a magyar Sion romlását sirató „Jajszó”-t 1700-ból és „Rákóczi Ferenc éneké”-t 1704-ből. Ezek már nem tekinthetők egyszerűen vallásos, istenes énekeknek, mert a vallási sérelmek összefonódnak bennük a nemzeti sérelmekkel. A „Jajszó”, melyben édes hazánk romlását siratja egy poéta, konkrét történelmi eseményeken, a protestánsok üldözésén, templomfoglalásokon kívül, az ország leigázásán, a napnyugati saslól

marcangolt haza balsorsán is kesereg, politikai mondanivalója legalább olyan mérvű, mint a vallási.

A daloskönyv összeírója a gyűjtemény lapjainak énekeiről kezdősor-mutatót készített. A kezdősor-mutatóban a 79. lapra utalással a „Seregeknek hatalmas nagy...” kezdetű éneket találjuk az S betűvel kezdődő darabok élén, de a gyűjteményben nincs meg. Valószínű, hogy ez Sinka Györgynek 1678-ból való tíz versszakos éneke, mely nyomtatásban az 1700-ban Kolozsvárott kiadott Unitárius Énekeskönyvben is olvasható.

Ez ma a 109. énekünk, mely így kezdődik:

Seregeknek hatalmas nagy
királya,
Hallgass az én könyörgésem
szavára:
Sok a bűnöm, nagy a terhem,
En Istenem, oh, hová kell
lennem?!

A daloskönyv 65. számú éneke, amelyet az 1636. március 20-án elhunyt Mikó József temetésére írtak a kolozsvári Unitárius Kollégiumban (Benczédi Gergely: Unitárius halottak és temetések. Keresztény Magvető 1886. 156.) olyan nagy népszerűsége tett szert, hogy több kéziratba bejegyezték, és élt a legutóbbi időkig a szójhagyományban is, és eljutott a Dunántúlra is, ahol e daloskönyvet lejegyezték.

Unitárius Énekeskönyvünk a mai formájában is több régi magyar éneket tartalmaz a XVI. századból.

Dr. Kiss József

A Lelkipásztor c.,
Evangélikus c. szemle megemlékezése

DÁVID FERENC ÉBRESZTÉSE

Négyszáz éve halt meg

Dávid Ferenc a XVI. század egyik legérdekesebb egyénisége. Valószínűleg 1520 körül (régebbi nézetek szerint 1510 körül), Kolozsvárott született. Eredeti családi neve: Hertel; humanista szokás szerint, apja keresztnéve alapján, a Franciscus Davidis névből magyarosította a „Dávid” vezetéknevet. Apja csizmadiamester volt.

Kolozsvárt kezdett tanulni, ezután talán Gyulafehérvárt is tanult, majd egyházi szolgálatba lépett. Egy idő múlva külföldre ment: 1545 októbertől a wittenbergi, 1546 végétől, vagy 1547 elejétől az oderafrankfurti, majd 1548. január 20-tól ismét a wittenbergi egyetem hallgatója volt.

Amikor hazajött, 1551 elején beszercei rektor, 1552-ben pedig péterlaki (petresi) „plébános” lett. Még ez év végén Kolozsvárra hívták rektornak; 1555 őszén Nagyszébenben

lett prédikátor, egy év múlva pedig Kolozsvárt lett elsőpap.

1557-ben (kb. februárban) a magyar lutheránusok vele töltötték be a püspöki tiszteletet, de erről már 1559 tavaszán lemondott, mert a helvét irányzat nézeteit vallotta. 1564-ben újra püspökké, a helvét irányú magyarok püspökévé tette a fejedelem, egyúttal kolozsvári pappá és udvari prédikátorrá. Közben Servet és más antitrinitárius írók műveit tanulmányozta, és az évtized végére már antitrinitárius nézeteket vallott és hirdetett: kibontakoztak a hivaták, főleg Méliusz Péter és Dávid Ferenc között.

1568-ban lett unitárius püspök. A hagyomány szerint egy utcasarkon, kőre állva beszélt az „Egy Isten”-ről. Heltai Gáspár és a nép vállukon vitték be a piactéri nagytemplomba, és sokan ekkor tértek át az unitarizmusra.

János Zsigmond fejedelem halála után Báthory István 1571-ben elmozdította az udvari papságból, és még ez évben a lutheránus és helvét irányzatú magyarok is más püspököt választottak; Dávid Ferenc csak az antitrinitáriusok püspöke maradt. Ezt a helyzetet a megyesi országgyűlés is törvényesítette (1576).

Az innovatio 1572 óta megújított tilalma ellenére szüntelenül „újított”. 1579. március végén — ekkor már súlyos beteg volt — tisztségeitől megfosztották, Báthory Kristóf fejedelem a júniusi országgyűlésről a dévai várba hurcoltatta; ott halt meg 1579. november 15-én.

Énekeskönyve 1569-ben jelent meg.

Legfontosabb munkái: „De falsa et vera unius Dei...” (Gyulafehérvár, 1568), „De Regno Christi...” (Gyulafehérvár, 1569), „Az egy Atya Istenről... rövid vallás...” (Kolozsvár, 1569), Könyvecske az igaz keresztyéni keresztségről... (fordítás, Kolozsvár, 1570).

Az unitárius egyház Dávid Ferencben első püspökét tiszteli. Működésének első szakaszában mi is magunkénak valljuk.

Dr. Barcza Béla

A nagy tudós életével sokan foglalkoztak, legutóbb a nemrég elhunyt kiváló erdélyi író, Mikó Imre, aki sok érdekes, részben tréfás történet keretében, főleg az eddig kevésbé ismert zenei szereplését mutatta be.

Brassai Sámuel életét lapunk olvasói jól ismerik. A Magyar Tudományos Akadémia levéltárában, különböző gyűjteményekben számos kiadatlan Brassai-levél lappang.

E levelek közül mutatom be Brassainak egyik érdekes, 1864-ben írt levelét.

Ismeretes, hogy a Magyar Tudós Társaság — az Akadémia — eredetileg 1837-ben a matematikai osztály levelező tagjának választotta meg. Osztályának több tagjával folytatott szenvedélyes vitája miatt vette át Brassait a filozófiai osztály, hiszen nagyszerű Logikájával erre éppúgy rászolgált. Az Akadémia képviselőiben a fentebb említett osztálycseréről Toldy Ferenc, az Akadémia titkoka — főtitkára — értesítette Brassait, aki Kolozsvárt 1864. február 10-én kelt, és e helyen kivonatosan közölt alábbi levéllel választott.

Tekintetes Titoknok Úr!

„Becsés levelét tisztelve, legyen szabad nekem válaszzal alkalmatlankodni, amint következik.

Nagyra vetette fejét a tisztelt Philosophiai Osztály, midőn egy olyan elhíresztelt kötekedő, gáncoskodó, izgága s ki tudja még hány ily — nyomtatott — című tagot, mint csekély személyem, kíván keblébe fogadni. Node, a bátorság jellemvonása még ellenségtől is tiszteletet igényel; mennyivel inkább a pártfogás alá vett egyéntől, akinél még hála is járul hozzája. Hálával és köszönettel fogadom én is a t. osztály felszólítását, és örömmel teljesítem mind azt, amit gyenge és naponként hanyatló erőmtől méltányosan várhatnak.”

„Mindezeknél fogva az akadémia megkérdésemen kívül is teljes joggal eleget tehetett volna a philosophiai t. osztály kívánságának. Én azonban a kikérdezést udvariasság nyilatkozatának veszem, és hasonló udvariassággal nyilvánítom, hogy részemről semmi ellenvetés nincs, és az akadémia határozatát akár így, akár amúgy üssön ki, minden esetben tisztelni fogom, és magamat ahhoz tartani kötelességemnek ismerem.

A szíves és barátságos megemlékezésére hálájáról és köszönetéről teszen bizonyosságot mindeneknek akiknek illik és kiváltképpen a T. Titoknok úrnak

alázatos szolgája
Brassai Sámuel”

Közli: Dr. Gergely Pál

Bölcseleti írások

A bukaresti Kriterion Könyvkiadó nemrégiben jelentette meg Varga Béla válogatott filozófiai dolgozatait fenti címen a Téka sorozatban. A válogatás munkáját Balázs Sándor végezte, ő írta a bevezető tanulmányt, és ő állította össze a gazdag jegyzetanyagot is. Néhai Varga Béla 1886. október 23-án Tordán született. Apja Varga Dénes (1851—1938) az egykori tordai unitárius gimnázium igazgatója volt. Varga Béla előbb magyar—latin—görög szakos tanár, majd bölcsészdoktori oklevelet kap a filozófia, pedagógia és esztétika köréből. Külföldön Berlinben, Lipcsében és Genfben folytat bölcseleti tanulmányokat. 1911-től a kolozsvári unitárius kollégium tanára. 1923-tól a kolozsvári unitárius teológiai akadémián a filozófiai és pedagógiai szakcsoport professzora. 1938-ban püspökké választják. E tisztről 1940. őszén lemond, és a kolozsvári egyetem neveléstudományi tanszékének tanára lesz. Levelező tagja volt a Magyar Tudományos Akadémiának. 1942. április 10-én Kolozsvárt hunyt el 56 éves korában.

A kötetben közölt bölcseleti tanulmányai: a szubsztancia fajtái; az individualitás kérdése; a lelkiismeret; a lélektan újabb irányai; gondolatok a neveléstan értékelméleti meg-alapozásához; a metafizika helye és értelme napjaink bölcseletében; a fausti és a karamazovi lélek.

Örvendünk, hogy annak ellenére, hogy Varga Béla polgári filozófus és teológus volt, tanulmányainak értékes és ma is tanulságot adó részleteit egyes válogatásban, értékelő bevezető tanulmánnyal jelentette meg a romániai könyvkiadás.

Supka Géza emléktáblája

Az idei könyvnap keretében a Bocskay utca 23. számú házon az alábbi szövegű emléktáblát helyezték el:

SUPKA GÉZA
1883—1956

régész, műtörténész,
a Literatura című folyóirat
és a Világ című lap főszerkesztője,
a Könyvnapok kezdeményezője

A Könyvnap 50. évfordulóján
állította
Budapest Főváros Tanácsa, 1979

Dr. Supka Géza egyházunk meggyőződéses tagja volt. 1945 után egyházi tanácsossá választottuk, s ő nagy értékű tanácsaival segített a kibontakozás időszakában.

1945 után országgyűlési képviselő és a Magyar Nemzeti Múzeum főigazgatója.

Az avató ünnepségen dr. Mezei Gyula, a fővárosi tanács művelődési főosztályának vezetője idézte fel emlékezetét.

Halottainkra emlékezve, minden év november elsején du. 6 órakor a Nagy Ignác utcai templomban gyászistentiszteletet tartunk, melyre ezúton is hívjuk és várjuk híveinket. A szolgálatot Szász János és Huszti János lelkészek végzik. A közös imádkozásban könnyebb a fájdalom emlékeztetése, mint a szomorúságnak magányban való elhordozása.

Dávid Ferenc emlékvénket, hálaadó istentisztelettel zárjuk, november 11-én, vasárnap du. 6 órakor a budapesti Nagy Ignác u. templomban. A liturgikus szolgálatban valamennyi lelkészünk palástosan vesz részt, melynek rendjén Dávid Ferenc írásából idéznek néhány mondatot. Az ünnepélyt templomi hangverseny követi.

Id. Marosi András pestlőrinci hívünk emlékezve tisztelője 1000 forintot küldött a püspöki hivatalhoz a pestlőrinci templom karbantartása javára. Horváth Júlia nemes adománya másokat is figyelmeztet arra, hogy hálánkat és köszönetünket, elhunyt szeretteink iránt ezúton is leróhatjuk.

Putnoky Anna unitárius hívünk hazalátogatott Ausztráliából, részt vett a júl. 1-én tartott istentiszteleten, és az alábbi sorokat írta: „Végtelen nagy öröömöm van ma, hogy itt vagyok látogatásban Budapesten. Ellátogatok a Nagy Ignác utcai templomba is. Kérem Isten áldását mindannyiunk számára. Adjon erőt és jó egészséget az Úr, hogy terheinket el tudjuk viselni. Minden jót, a legjobb egészséget kívánom a szülőknél, és a gyermekeknek pedig előmenetelt és jó tanulást. Szeretettel: Putnoky Anna”.

Az európai baptista szövetség az angliai Brightonban tartotta június végén idei kongresszusát, melyen a hazai baptistákat Laczkovszki János elnök és dr. Nagy József teol. professzor vezetésével népes küldöttség képviselte.

Passuth László elhunyt nagy szomorúságot okozott népes olvasótáborának, irodalmi köröknek egyaránt. Katolikus író volt. Népszerű könyvel, elsősorban az Esőisten siratja Mexikót, hatalmas sikert hoztak számára. Mi, unitáriusok, szívesen olvastuk Négy szél Erdélyben c. regényét is, melyben unitárius vonatkozású észrevételeket tett.

Szent-Iványi Iona V. éves teológiai hallgató két éves oxfordi tanulmányútjáról hazaérkezett. A nyáron részt vett az IRF rendezésében tartott háromhetes úton, melyet a japán Risho Kosei-Kai meghívására rendeztek. A csoport Moszkvát átrepült Tokióba, ahonnan számos városba látogattak el. Tapasztalatairól lapunk következő számában számol be.

A „Magyar Hírek” június 2-i számában olvastuk a következőket:

„A magyarországi reformáció kimagasló alakjára, Dávid Ferencre emlékeztek halálának 400. évfordulója alkalmából azon a Siklóson megrendezett tanácskozáson, amelyen a tudósok a XVI. századi antitrinitarizmus, azaz a szentháromság dogmáját tagadó mozgalom hazai és külföldi jelentkezésével foglalkoztak.”

Dávid Ferenc és az unitárius vallás c. kiadványunkat már eddig is sokan megrendelték híveink közül. Amennyiben valaki elvesztette volna a küldött csekklapot, a 80 Ft piros postautaványon is beküldhető a püspöki hivatal címére.

Egyházunk a zsinati ülést követően a külföldi hivatalos képviselők tiszteletére vacsorát adott. Sajnos, helyhiány miatt csak a lelkészek és néhány idegen nyelveket beszélő hívünk vehetett részt ezen a kedves összejövetelen.

Dr. Vernes Gyula egyházi tanácsos, pécsi szörványunk gondnoka, a siklósi konferencia Pécsre történt kirándulása alkalmával otthonában fogadást adott a tanácskozáson részt vet hazai és külföldi unitárius személyek számára.

Az IRF, a svájci Schaffhausen mellett tartott konferenciáján részt vett Huszti Alpár, aki élményeiről szép jelentésben számolt be.

Dávid Ferenc és az unitárius vallás

Varga Béla egykori püspökünk, korábban teológiai professzor történeti tanulmánya és hittani előadásai kötetbe foglalva a nyár folyamán jelentek meg. A kötet szép kiállítása az Egyetemi Nyomda jó munkáját dicséri. A kötet ára 80 forint, mely a püspöki hivatal útján rendelhető meg, de azt a budapesti Nagy Ignác és Högyes Endre utcai templomainkban, az istentisztelet után készpénzért meg lehet vásárolni.

Körlevelet küldtünk szét, az Unitárius Élet előfizetőinek a figyelmét külön felhívtuk erre a szép kiadványra. Eddig több mint háromszáz hívünk rendelte meg a könyvet. Ha

valaki elvesztette a megküldött csekket, a kötet árát piros postautalványon is beküldheti a püspöki hivatal címére.

Több mint huszonöt hívünk 2—3 példányt rendelt e szép könyvből, hogy azzal megajándékozza az unitarizmus iránt érdeklődő más vallású ismerőseit. E jó példát mások is követhetik.

Egyházi tanácsosok, presbiterek könyvespolcáról nem hiányozhat ez a vallásunkat ismertető könyv.

A karácsonyi ajándéknak is alkalmas kötet a Protestáns Könyvesboltban is megvásárolható (Budapest IX., Ráday u. 1. — a Kálvin tér sarkán).

Külföldi hírek

A moszkvai patriarkátus gondozásában megjelent a szentírás negyedik kiadása. Az új Biblia, az 1968. évi kiadás alapján, az abban észlelt sajtóhibák kijavításával és új térképek hozzáadásával készült. Terjesztése a gyülekezetek és a teológiai intézetek útján történik.

Az Egyházak Világtanácsa januárban tartott kingstoni (Jamaica) ülésén a múlt évben elhalt Nikodim metropolita helyébe egyhangúlag II. Ilja, grúziai katolikosz-patriarkát választotta az EVT elnökségébe.

Jan Willebrands bíboros érsek március elején látogatást tett a Grúz és Orosz Ortodox Egyházaknál.

A Szovjetunió és az Egyesült Államok egyházainak a küldöttségei, március végén a genfi ökumenikus központban tanácskoztak az egyházak közös felelősségéről a leszerelés kérdésében.

Az orosz ortodox egyház meghívására, júniusban Kijevben tartotta regionális ülését az EVT nemzetközi ügyekkel foglalkozó bizottsága. A bevezető előadást dr. Tóth Károly püspök tartotta „az emberi jogokkal kapcsolatos nemzetközi bizalom kiépítése” címen.

Romániában, Brassóban tartja következő ülését 1980-ban a Református Világszövetség.

Luther wittenbergi házát restaurálják. Születésének 500. évfordulójára 1983-ra felújítják az eredetileg ágostonrendi kolostorépületet, ahol Luther 1546-ban bekövetkezett haláláig élt.

Benczédi Sándor kolozsvári unitárius szobrászművész neves apró szobraiból többet az egyház rendelkezésére bocsátott, hogy azokkal megajándékozzák a kolozsvári zsinatra érkezett külföldi vendégeket. A vendégek nevében köszönjük a nemes lélekből fakadt kedves ajándékokat.

Özv. dr. Varga Béláné, egykori püspökünk özvegye, aki férje korai halála óta csendes visszavonultságban töltötte életét, nemrégiben elhunyt. Temetésén kívánsága szerint dr. Kovács Lajos püspök végezte a szolgálatot.

Bruce Southworth unitárius lelkész, egy 27 éves fiatal embert, aki három éve áll egyházi szolgálatban hívta meg a New York-i Community Church gyülekezetébe, hogy dr. Donald S. Harrington nyugalomba vonulása után elfoglalja a gyülekezet lelkészi állását. A gyülekezet a nyugalomba vonuló lelkész javaslatára úgy döntött, hogy a fiatal lelkész egy évet töltsön el dr. Harrington mellett, hogy gyakorlatban is megtanulhassa e jelentős gyülekezet egyházi és társadalmi tevékenységét. Ismeretes, hogy e gyülekezet megosztja templomát, a Metropolitan Jewish Zsinagógával és együttműködésük évek óta gyümölcsöző és zavartalan.

A svájci Casa Locarnóban töltött egy hónapot Benedek Sándor kolozsvári lelkész-esperes feleségével együtt. Az ökumenikus otthonban töltött idő minden bizonyosan hasznos lesz további munkája gyakorlatában.

Charles Eddis montreali unitárius lelkész, aki régebben járt Magyarországon is, a chicagói unitárius teológiai fakultás doktorrá avatta.

Dr. Harrington Donaldné sz. Szánthó Vilma, a New York-i Community Church hosszú éveken át lelkésze, nyugalomba vonulása alkalmából jún. 10-én nagyszámú gyülekezet előtt búcsúzott el híveitől. Beszédének témája: Beszámoló szolgálataimról, megismételtem-e? A gyülekezet gondnoka és a gyülekezeti szolgálati ágak más képviselői meleg és hálás szavakkal búcsúztatták.

Dr. Forrester Church unitárius lelkész választotta meg a New York-i All Souls unitárius gyülekezet a nyugalomba vonult dr. D. Kring lelkész utódjává. A beiktatást dr. G. H. Williams, a Harvard egyetem professzora végezte, akinél a fiatal lelkész doktorált. Az ünnepségen jelen volt édesapja, Frank Church, Idaho állam szenátora is, aki a szenátus külügyi bizottságának elnöke.

John C. Godbey, a chicagói unitárius teológiai fakultás egyháztörténész professzora, a siklósi konferencia után még hat hetet töltött Budapesten, ahol könyvtárakban és levéltárakban búvárkodott. Nagy örömmel fogadta egyházunk adományát, könyvtárunk duplumaiból megajándékoztuk dr. Gál Kelemen a kolozsvári unitárius kollégium története c. két-kötetes nagy munkájával.

Edward S. Setchko, a Berkeley-i unitárius teológiai fakultás professzora, aki egyébként magyar származású, az idei nyarat Európában töltötte. Az NDK lipcsei protestáns teológiai fakultásán vendégként előadásokat tartott.

A Református Világszövetség az idén első ízben az ázsiai Szöulban, Dél-Koreában tartotta soron levő ülését. Ezen az értekezleten készítették elő az 1980-ban tartandó nagygyűlés tárgysorozatát.

Másfélmillió bibliát adtak el Japánban 1977-ben. A keresztény egyházaknak Japánban csak 1,2 millió tagja van.

Niederstein Peter taminsi, svájci lelkész, a Schweizerischer Verein für Freies Christentum alelnöke, könyvet adott ki „Der geborgene Mensch- Wahrheit und Betrug” címen.

A kolozsvári „Korunk” júniusi számában Erdélyi Lajos „Régi temetők művészete” c. érdekes írásban ismerteti a régi erdélyi és regáli zsidó temetőket, az élők házát, ahogyan azt zsidó szokás szerint nevezik. Néhány szép régi sarkó képe díszíti az értékes tanulmányt.

Sepsiköröspatakon látogatása tett egyik hívünk és ő mesélte el a következőket. A faluban két templom van, a régebbi katolikus és a XVIII. sz. végén épült unitárius templom, melynek fiatal papja ma Albert Attila. A látogatók felkeresték a katolikus templomot is, melynek eredete az Árpádkorra vezethető vissza. A templom előcsarnokában, magyar, román és német felirat ismerteti a látogatókkal a templom történetét. A felsorolás megemlíti, hogy a templom 1568—1710 közötti években az unitáriusoké volt, s azt csak Mária Terézia ismert rendelete adta vissza katolikusoknak. A templom falában régi freskómaradvány is látható.

A franciaországi Calais-ban tartotta ezidél zsinatát a francia református egyház. A belső problémák megvitatása során megállapították, hogy a lelkészhiány miatt a „laikusok” szolgálatba állítása rendkívül fontos.

A latin-amerikai bibliatársulat kiadásában megjelent a teljes bibliafordítás mai spanyol nyelven, kétféle példányban. Az új kiadást katolikusok és protestánsok egyaránt használják. Az ótestamentumi részt protestáns és katolikus tudósok együtt készítették, az újszövetségi rész már 1966-ban megjelent protestáns szakemberek fordításában.

A cseh testvér-egyházban a szolgáló lelkészek 11%-a nő, akiket mind felszenteltek a lelkészi szolgálatok végzésére.

A „Novum Testamentum Graece”, az újszövetség ismert alapszövege, Stuttgartban 26. kiadásban jelent meg. A múlt század végén, 1898-ban megjelent első kiadás szerkesztője Nestle professzor volt. A tudományos és gyakorlati munkához egyaránt nélkülözhetetlen görög szövegű újszövetség eddig több mint félmillió példányban került ki a nyomdából, és a világ minden teológiai fakultásán ezt használják. Az új kiadás sajtó alá rendezésénél mintegy ötezer újszövetségi kéziratot használtak fel, és latin nyelvű jegyzetekben hivatkoznak a szövegváltozásokra és az újabb kutatásokra.

Az angliai unitáriusok Faith and Freedom — Hit és Szabadság c. szemléjének 1979. évi nyári száma gazdag tartalommal jelent meg. A közlemények közül megemlíjük Ed. Cahill ny. amerikai lelkész „Szabadulvó vallások a kereszténység utáni korszakban” c. érdekes és sok új szempontot megvilágító dolgozatát.

Religion och Kultur c. jelenik meg a svéd unitáriusok szemléje. Az 1979. évi első szám gazdag és színes tartalommal hívja fel az érdeklődők figyelmét a mai kor problémáira. A szerkesztő: Bertil Persson.

Dr. Gene Reeves unitárius lelkész, filozófia-professzort választotta meg az intéző bizottság a chicagói unitárius teológiai fakultás dékánjává, dr. John C. Godbey utódjává, aki kérte e tisztelő felmentését, hogy minden munkaerjét a jövőben egyháztörténeti tanulmányaira fordíthassa.

Robert E. Senghas, az amerikai unitárius-univerzalista egyház ügyvezető alelnöke e tiszteről lemondott, és elfogadta Burlington város (Vermont állam) unitárius gyülekezetének meghívását lelkészi állása elfoglalására. Dr. Senghas néhány évvel ezelőtt rövid látogatást tett hazánkban is, és néhány évig az IARF vezetőségében is tevékenykedett, helyettesítve a mindenkori elnököt.

A dél-afrikai Fokváros katolikus püspöke, Stephen Naidoo az egyház és az állam viszonyát „felfegyverzett semlegességnek” jellemezte. Délafrikában közel kétféle millió katolikus él, akiknek mintegy 80%-a már bennszülött. Az országban működő mintegy 1300 katolikus pap közül azonban csak százan tartoznak a bennszülöttek közé.

UNITARIUS ÉLET

Laptulajdonos

a Magyarországi Unitárius Egyház

Felelős szerkesztő és kiadó:

Dr. Ferenc József

V., Nagy Ignác u. 4. Budapest, 1055

Táv.: 113-094.

Szerkeszti a szerkesztő bizottság

Terjeszti a Magyar Posta. Előfizethető bármely postahivatalnál, a Posta hírlap-üzleteiben és a Posta Központi Hírlap Irodánál (KHI 1900 Budapest V., József nádor tér 1.) közvetlenül vagy postautalványon, valamint átutalással a KHI 215-96 162 pénzforgalmi jelzőszámára.

Evi előfizetési díj 48,— forint

Külföldre évi 80,— forint

INDEX: 25.842

79.2714/2-05 — Zrínyi Nyomda, Budapest

Felelős vezető: Bolgár Imre vezérig.

HU ISSN 0133-1272